

CVIČENÍ PĚCHOTNÍ

aneb

VOJENSKÉ UMĚNÍ
PĚCHOTNÍ

VELITELŮM, PLUKOVNÍKŮM A
KTERÉMUKOLI Z DŮSTOJNÍKŮ

*nebo i komukoli jinému, kdož se o
záležitosti vojenské zajímá*

K nejmilostivějšímu seznámení podána

Sepsáno a vytištěno v Zabrzegu,

Léta Páně 1618

Nejjasněji osvícenému Mému
Milostivému Pánu a Dobroději,
Jeho Milosti Pánu

JERZYMU MICHALOWI
BISIECKIEMU ERBU KORNIC,

pánu na Sprzotavě
a plukovníkovi královského vojska
Rzeczpospolitey Polskiey

S poníženou pokorou odevzdávám do Vašich rukou tento spisek, který jak snad sám uznáte, bude užitečným při cvičeních pěchotních roty vojska Vašeho. Cvičení zde vyjmenovaná dotýkají se jak způsobu pohybu v poli, tak zejména provádění střelby způsoby rozličnými. Doufám tedy, že Jeho Milost přijme tento dar jako projev nehynoucí věrnosti svého služebníka, a uzná jej vhodným pro využití při výcviku svých vojáků, aby ještě více sláva jeho rozhojněna byla.

Jeho Milosti a Dobroděje

nejponíženější sluha

Andrzej Goblowski

ÚVODEM

Dílo toto klade si za cíl do nejmenších podrobností stanoviti, vymeziti a určiti povinnosti, schopnosti a vlastnosti každého, kdož se o službu v rotě vojska polského ucházeti chce.

Dílo toto jest rozděleno do následujících oddílů:

‡ O velení rotě pěší {strana 5}, kde je uvedeno, jaké hodnosti jsou užívány ve vojsku, a dále pak práva a povinnosti jednotlivých vojenských starších.

‡ O vybavení střeleckém {strana 16}, tedy o všech náležitostech potřebných ke střelbě.

‡ O řazení střelců v řadě nebo zástupu {strana 18}, kde jsou ukázány veškeré náležitosti týkající se jednotlivé řady nebo zástupu, zejména co se týče změny rozestupů mezi střelci.

‡ O tvaru celé jednotky, jak vydávat povely k jejímu shromáždění a seřazení {strana 28}, kde je ukázáno, jak se řadí celá jednotka.

‡ O základních pozicích, jak má být mušketa správně držena a přenášena {strana 31}, kde jsou ukázány způsoby nesení zbraně ve tvaru nebo i samostatně.

‡ O pohybu celé jednotky {strana 40}, tedy jakým způsobem se pohybuje celá jednotka a jaké povely jsou při tom vydávány.

‡ O provádění útoku {strana 65}, tedy jakým způsobem je možné vésti střelbu, po jednotlivých řadách i s celou rotou současně.

‡ O přípravě muškety i jiných potřeb před bojem {strana 90}, tedy jak přichystat mušketu, správně připravit patrony s prachem a vůbec být hotov k úspěšnému vedení střelby.

‡ O správném nabíjení muškety {strana 95}, tedy o všech pozicích, které je nutné znát pro správné ovládní zbraně.

‡ O vojenských řádech jednotky {strana 109}, tedy o veškerých nařízeních, které je povinen každý, od nejvyššího po nejnižší postaveného, ctít a dodržovat.

‡ V příloze I (strana 13) je pak uvedena výslovnost veškerých povelů i jiných termínů v polské řeči, aby nikdo neměl obtíže s používáním těchto povelů.

‡ V příloze II (strana 16) je uvedena výslovnost německých povelů, spolu s připomenutím jejich významů.

‡ V příloze III (strana 18) je uveden seznam povelů v řeči španělské.

O VELENÍ ROTĚ PĚŠÍ

Tak jako každé tělo má svou hlavu a každá spořádaná země svého pána a vládce, tak i v pěší rotě je vedení jasně a nezpochybnitelně stanoveno.

Hlavou jednotky jest vždy velitel, tedy *Rotmistrz* { R } nebo *Porucznik* { P }, a pouze není-li ani jeden z nich přítomen, ujímá se velení jím určený zástupce. *Rotmistrz* a *Porucznik* se nacházejí mimo tvar jednotky tak, aby měli neustále přehled o dění na bitevním poli.

Jeho zástupcem je *Chorąży*, tedy praporečník { Ch }. Tento předává jednotce povely *Porucznika*, a v případě že by *Porucznik* padl, přejímá jeho pravomoc velení nad jednotkou. V případě napadení je povinností každého chrániti jej a zabrániti tak ztrátě praporu.

Při velení jednotky je pak nápomocen *Szykowy* { Sz }. Ten předává jednotce povely, stojí těsně vedle ní a dohlíží, že jsou všechny povely vykonávány přesně a správně.

Na každou jednotlivou řadu { *Szereg* } pak dohlíží *Towarzysz* { T }. Velitel udílí rozkazy *Towarzyszům*, a ti je pak tlumočí v jednotce dále. *Towarzysz* zodpovídá za provedení svěřeného úkolu svým *Szeregem*, a udržuje jej v patřičné kázni.

Na nejnižším stupni nachází se střelec z muškety { M }, jehož povinností je vykonávati všechny rozkazy nadřízených, zejména *Towarzysze* svého *Szeregu*.

Střelec musí býti ve vojsku připraven zejména snášeti mnohá příkoří, jež jsou se službou vojenskou spojena, býti bystré mysli a rozvážného úsudku. Nemíti povahu zbabělou neb rozmarnou, ale s pokorou přijímati rozhodnutí všech jemu nadřízených velitelů a s co největší pečlivostí je vykonávati.

Níže vidíme typické uspořádání tvaru jednotky v boji, pokud je přítomen *Porucznik Chorąży, Szykowy*, a dále dvanáct střelců, z toho tři *Towarzyszy*. Šipkou je pak naznačen směr k nepříteli.

P	M	M	M	T	Sz
	M	M	M	T	Ch
	M	M	M	T	

Vojenští starší

Vojenští starší, tedy důstojníci a další představení jednotky, jsou její nezbytnou součástí, hlavou a hybatelem jednotky a bez jejich přítomnosti a správné činnosti by byla jednotka odsouzena k porážce.

O přednostech důstojníků a jiných vojenských starších.

Správný představený je svým vojákům druhým otcem, současně starostlivým a přísným. Nebo, ještě lépe řečeno, je představený vojáků jako dobrý vozka, který má rád své koně a dobře se o ně stará, neustále má však v ruce bič, neboť si je vědom, že bez něj by nebyl dosáhl kýženého výsledku.

Vojenští starší v rotě polského vojska jsou tedy tito:

- ‡ Rotmistrz
- ‡ Porucznik
- ‡ Chorąży
- ‡ Szykowy
- ‡ Towarzysz

Zvláštní postavení mají pak u jednotky i hudebníci, tito se však nepočítají k vojenským starším a nemají žádnou velitelskou pravomoc.

Dále jsou pak u jednotky představení, kteří mají za úkol udržovat řádný chod tábora, dohlížet na jeho zásobování a ostrahu:

- ‡ Obożny
- ‡ Strażnik

O právech a povinnostech jednotlivých vojenských starších

Níže jsou uvedeny práva a povinnosti vojenských starších v jednotce, a to v tom pořadí důležitosti a významu funkce, jakou u jednotky zastávají.

Rotmistrz

Tato hodnost je německy nazývána **Hauptmann**, anglicky pak **Captain**.

Pokud jednotka střelců operuje samostatně, není tato pozice obsazena. Je využívána pouze v případě, pokud je střelecká jednotka zařazena do větší kompanie. *Rotmistrz* je pak velícím důstojníkem celé této jednotky.

Porucznik

Tato hodnost je německy nazývána **Leutenant**, anglicky pak **Lieutenant**.

Porucznik je vrchním představeným jednotky. Pouze on má právo za ni vystupovat vůči jiným jednotkám a jejím velitelům. Všichni příslušníci jednotky jsou mu povinováni náležitou úctou, plní veškeré jeho příkazy a nařízení.

Porucznik by měl znát svou jednotku alespoň do té míry, aby co nejsprávněji posoudil způsobilost jemu přímo podřízených, mezi které se počítají *Choraży* a *Szykowsy*, ale také má být schopen ověřit znalosti a dovednosti *Towarzyszů* a hudebníků.

Umí velet jednotce, což znamená nejen dokonalé ovládnutí povelové techniky slovem, ale i její předvedení a vysvětlení. Také je zodpovědný za přípravu a výcvik desátníků a dalších jemu podřízených vojenských starších.

Dále *Porucznik* zastává pozici *Obožného*, nezmocní-li k výkonu některých povinností plynoucích z této funkce jinou osobu.

Španělé nepovažují za nezbytné využívat ve svém vojsku *Poruczniků*, jejich plat i povinnosti přejímá *Choraży*.

Chorazý

V řeči německé je označován jako **Fahnderich**. Anglicky je tato hodnost označována slovem **Ensign**, případně skomoleně **Ancient**. V Nizozemí je muž s touto hodností nazýván slovem **Fandrager**.

Chorazý je představeným jednotky, jeho hlavní a nejdůležitější povinností je nést bojovou zástavu. Pohybuje se mimo tvar, a to tak, aby chránil zástavu před ztrátou nebo poškozením, a dále tak, aby pomocí zástavy viditelně určoval pozici jednotky na bitevním poli. Smí se tedy od jednotky vzdálit pouze na nejmenší možnou vzdálenost, která mu ještě umožňuje plnit jeho ostatní povinnosti.

Chorazý předává jednotce povely *Porucznika*, a pokud tento padne nebo se musí z jiného důvodu od jednotky vzdálit, přebírá nad jednotkou velení. Z tohoto vyplývá, že *Chorazý* musí být schopen alespoň v nezbytné míře ovládat jednotku na bitevním poli.

Dále pak, protože se úřad *Chorazého* pojí s velkou důstojností, není dovoleno, aby se při povelu *Prezentuj* ukláněl nebo zdravil vyšší představené přímo. Na místo toho na znamení úcty skloní k zemi zástavu jednotky.

Při pochodu je jeho místo ve středu jednotky, případně za první třetinou střelců, pakliže je to takto účelnější.

Chorazý může mít zástupce, který za něj v případě potřeby nese prapor. Funkce zástupce praporečnicka nese v německém jazyce označení **Fuhrer**, španělsky se pak nazývá **Abanderado**.

Szykowy

Je v německých zemích zván jménem **Feldweibel**, v anglických pak **Serjeant**, což vychází z francouzského názvu pro tuto hodnost.

Szykowy je zástupcem *Porucznika* a *Chorazého*, a pokud ani jeden z nich není u jednotky přítomen, přejímá nad ní velitelskou pravomoc.

Při shromáždění jednotky dohlíží na její správné a rychlé seřazení. Při pochodu nebo jiném přesunu jde s jednotkou, ale vně tvaru, aby tak mohl na jednotku nejlépe dohlížet. V boji *Szykowy* velí střelcům jednotky, stojí vedle první řady střelců a přímo jí udává, co má tato vykonávat.

V táboře dohlíží *Szykowy* zejména na pořádek v jednotce, a jeho povinností je také dohlédnout, zda *Towarzyszi* vykonávají všechno, co je od nich vyžadováno. Pakliže je v táboře zapotřebí nějaké práce, přidělí tuto pouze *Towarzyszi*, a ten zajistí její vykonání v rámci svého *Szeregu*.

Je také zodpovědný za výcvik *Towarzyszů*, tedy že tito znají a umějí vše, co je pro řádný chod jejich *Szeregů* a i celé jednotky potřeba.

Towarzysz

Tato funkce je v anglických zemích označována termínem **Leader***, německy ji lze poněkud nepřesně označit termínem **Gefreiter**. Ve španělském vojsku lze tuto funkci přirovnat k hodnosti **Capo de Camarra**.

Towarzysz jest představeným jedné řady bojové formace, předává jí povely pro pohyb ve tvaru a samostatně velí řadě při provádění střelby. Pakliže je *szereg*, ve kterém je *Towarzysz*, první v bojovém tvaru, a u jednotky není přítomen *Szykowy*, velí tento *Towarzysz* pohybu celé jednotky. Proto je nezbytné, aby každý *Towarzysz* ovládal bezezbytku veškeré povely jak pro manévry, tak pro vedení střelby, jež jsou popsány v Cvičení Pěchotním.

Dále také dohlíží, že všichni vojáci jeho řady mají v pořádku zbraně, mají dost prachu, luntů a dalších nezbytností potřebných ke střelbě, a jsou jimi v dostatečné míře vybaveni před tím, než opustí tábor. Pakliže tomu tak není, hlásí *Towarzysz* jakékoli nedostatky *Szykowemu*, a v případě, že tento není k dosažení, přímo *Porucznikowi*, a tito pak každý zvlášť nebo společně zjednájí nápravu.

K jeho povinnostem patří také výcvik mladých a nezkušených vojáků, kteří nemají dostatek cviku, aby vykonávali všechny povinnosti, které střelci přísluší.

Towarzysz se nepočítá k důstojníkům, a proto nesmí bez rozkazu opustit tvar bojové formace, stejně jako kterýkoli střelec.

*Hodnost desátníka (Corporal) není v naší jednotce využívána, neboť v rámci holandského řazení neměli desátníci v bojové formaci žádnou zvláštní úlohu a do boje byli zapojeni stejně jako ostatní střelci. Jejich hlavní činnost spočívala v organizaci hlídek, táborových prací a obdobných činnostech.

O vojenské hudbě

Vojenská hudbu u pěchoty obvykle tvoří *Dobosz* (bubeník) a *Fletniarz* (pištec)

Německy je bubeník označován slovem *Trommenschläger*, anglicky pak *Drummer*. Pištec je označován anglicky slovem *Fifer*, německy pak *Pfeiffer*.

Hudebník, pakliže je u jednotky přítomen, má za povinnost při přesunu kráčet před jednotkou a provozovat hudbu podle přání *Porucznika*. Jeho vážnost u mužstva by měla být taková jako vůči veliteli řady. V bitvě se drží vedle praporu a na doslech *Porucznika*, aby hudbou dle jeho přání udržoval bojeschopnost jednotky.

Porucznik, pokud ví, že některý ze střelců ovládá hru na píšťalu tak, aby mohla tato hra sloužit ke zvýšení reprezentace jednotky, může tohoto určit, aby vykonával funkci pištce při přesunech a tak zvedal obraz jednotky. V boji pak vykonává běžné povinnosti jako každý střelec, nemůže být také jmenován *Towarzyszem* nebo jiným vojenským starším.

Při přesunu celé kompanie jsou bubeníci obvykle dva, a střídají se ve výkonu svých povinností podle potřeby.

Pomocí hudby je možné vydávat následující povely*:

‡ **Shromáždění** (Gathering/Sammeln/Alto) - shromáždění všech vojáků v jednotce na určené místo, vojáci se na místo dostaví plně vyzbrojeni.

‡ **Seřazení** (Troop/Truppe richten) - vojáci se seřadí do svých řad a zástupů, dají si zbraně na ramena a připraví se na pochod.

‡ **Pochod** (March/Marsch) - Jednotka se seřadí do pochodové formace, a při pochodu udává rytmus bubeníků rychlost přesunu.

‡ **Do boje** (Battalia/Zum Gefecht) - Jednotka se z pochodové formace seřadí do bojového tvaru, a připraví se k boji.

‡ **Do útoku** (Charge/Angriff) - Pikenýři kompanie přímo útočí na nepřítele.

‡ **Ústup** (Retreat/Rückzug) - Jednotka uspořádaně ustupuje před nepřítelem.

‡ **Střídání** (Relief/Wechseln) - Tento povel označuje střídání hlídek.

‡ **Do práce** (Battery/An die Arbeit) - Toto je využíváno při táborových pracích, jako je budování okopů nebo hloubení zákopů.

‡ **Svolání** (Call/Ruf) - tento povel je využíván ke shromáždění jednotky pro účely přečtení rozkazu, vojenských řádů a pro obdobné případy. Vojáci se dostavují beze zbraní.

*Německé překlady jednotlivých povelů jsou pouze orientační, nevycházejí přímo z žádné soudobé vojenské příručky.

Táboroví starší v jednotce

Kromě výše zmíněných starších má jednotka také další představené, kteří zajišťují chod jednotky mimo boj, tedy zásobování tábora, přípravu stravy a ostrahy a bezpečnost v táboře. Těmito staršími jsou:

Obózny, tedy představený tábora

V anglických zemích bývá označován slovem **Fourier**, německy pak **Furier**.

Představený tábora má zejména dohled nad budováním tábora a rozmístěním jednotlivých stanů a dalšího táborového příslušenství. V okamžiku budování tábora se příkazy obóznego řídí všichni vojáci jednotky, včetně důstojníků. Pokud je tábor malý, zastává rovněž funkci profouse a má také dohled nad kuchyní a všemi činnostmi, které s pracemi v kuchyni souvisí.

Je v hodnosti druhý hned za velitelem jednotky, má tak velitelskou pravomoc nade všemi střelci a *Towarzyszi*, a pokud *Porucznik* nepotřebuje tyto k jiné práci, může jich využít pro výkon jakékoli jemu potřebné činnosti.

Všechny povinnosti a práva představeného tábora má *Porucznik*, tento se může rozhodnout pro dozor nad některou z povinností a s tím spojenými právy jmenovat osobu zodpovědnou, pakliže je to vhodné a nezbytné.

Stražník, tedy velitel hlídky

Tato funkce je v kompanii svěřena jednomu z desátníků. Desátníci mají pravomoc nad jednou třetinou kompanie, a dohlíží nejen na správné vykonávání hlídek, ale podle potřeby i na výkon jiných táborových prací.

Polsky je hodnost desátníka označena slovem *Dzieśiatnik*. Anglicky i německy pak slovem **Corporal**, neboť toto označení vychází z italského označení **Capo**. Ve španělském vojsku je tato hodnost označována termínem **Cabo de Esquadra**.

Velitel hlídky má zejména dohled nad táborem a veškerém dění v něm, dohlíží na střídání hlídek v průběhu dne, a také zodpovídá za to, že hlídky dodržují všechna příslušná nařízení. Je jmenován z vojáků jednotky podle potřeby *Porucznikem*, zejména pro dobu, kdy tento ani žádný jiný důstojník není v táboře přítomen. V takovém okamžiku se stává *Stražník* velitelem tábora a je mu propůjčena na tuto dobu důstojnická pravomoc.

Dále velitel hlídky v případě, že představený jednotky není v táboře přítomen, zastupuje tohoto ve věci komunikace a předávání zpráv od jiných velitelů. Po návratu představeného do tábora mu je povinen předat veškeré skutečnosti, které mu byly jinými veliteli sděleny.

Profos, tedy dohlížitel nad pořádkem v táboře

Jeli tábor velký, bývá ustavena zvláštní funkce profouse tohoto tábora. Ten pak dohlíží na dodržování pořádku v táboře, což se týká nejen chování vojáků, ale i například udržování čistoty v táboře a dalších jemu příslušejících věcí.

V anglických zemích bývá označován slovem **Provost**, německy pak **Profoß**.

Každý voják jnebo *Towarysz* má povinnost bezodkladně poslechnout profousových příkazů.

O uspořádání kompanie

Pěší kompanie je základní jednotkou pěchotního vojska. Kompanii tvoří obvykle sto a více mužů, spolu s příslušnými důstojníky, kterými jsou v poli *Rotmistrz*, *Porucznik*, *Choraży*, dva *Szykowi* a dva *Doboszi*.

Dále je uvedeno několik způsobů, jakými může být kompanie uspořádána:

‡ Holandské řazení

Kompanie bývá při holandském řazení tvořena obvykle sto muži, z nichž je polovina střelců a polovina pikenýrů. U kompanie je v poli přítomen *Rotmistrz*, *Porucznik*, dva *Szykowi* a dva *Doboszi*. Kompanie se řadí do tělesa o hlopubce deseti řad.

Dále má kompanie obvykle tři *Dzieśiatniki*, kteří mají každý pod správou třetinu mužů kompanie, jinak ale bojují zařazení stejně jako ostatní střelci.

V boji je kompanie seřazena tak, že pikenýři tvoří střed jednotky, a střelci jsou postaveni kana obou křídlech. Těleso pikenýrů je pak přímo podřízeno *Porucznikovi* nebo jinému důstojníkovi, každému z křídel střelců velí k tomuto křídlu přidělený *Szykowy*. Bojová formace v holandském řazení má obvykle hloubku deseti řad.

Kompanie nikdy nebojovala samostatně. Pro vytvoření bojové formace bylo dvě nebo více kompanií spojováno do battalionu, který který již mohl samostatně operovat v poli. U battalionu je obvykle přítomen pouze jeden *Rotmistrz* a *Porucznik*, avšak takový počet *Szykowych*, jako to odpovídá poměru počtu střelců vůči počtu *Szykowych* u jedné kompanie. Battalion se stejně jako kompanie řadí do tělesa o hloubce deseti řad, s šířkou odpovídající celkovému počtu vojáků.

Ve třicátých letech angličané řadili své vojáky po holadském způsobu, nicméně v tělese o hloubce pouze osm řad.

‡ Uhersko-polské řazení

V tomto řazení nejsou využíváni pikenýři, a kompanii střelců tvoří sto nebo více střelců seřazených do útvaru o hloubce deseti řad. Pokud je kompanie tvořena dvěma sty nebo více muži, rozdělí se kompanie na roty pod samostatným velením.

Dalším rozdílem je, že u tohoto způsobu řazení nejsou využíváni Szykowi, a každá z rot střelců, tedy jednotek o sto mužích je pod přímým velením některého z důstojníků.

‡ Španělské řazení

U španělského řazení tvoří kompanii obvykle 300 až 400 mužů. Při kompanii o třech stovkách mužů je v této kompanii zařazeno obvykle 120 pikenýřů, 160 střelců a 20 mužů s meči a štíty.

Počet důstojníků je obvykle totožný jako u kompanie seřazené podle holandského způsobu, pouze s tím rozdílem, že Španělé považují za zbytečnou funkci *Porucznika*, a nepoužívají ji. Je však nutné mít na paměti, že holandská kompanie obsahuje pouze třetinu mužů, a důstojníci kompanie tak nemají u španělského řazení stejný přehled o svých mužích.

Ve španělském vojsku je také jinak využívána funkce desátníků. Nad každými 20 až 25 muži stojí **Cabo de Esquadra**, a tato **Esquadra** se dále dělí na dvě stejně velké části zvané **Camarra**. Za pořádek v této menší části oddílu je zodpovědný **Cabo de Camarra**, který je podřízený **Cabo de Esquadra**.

V poli je pak kompanie seřazena tak, že těleso pikenýřů tvoří obdélníkový střed jednotky o hloubce deseti řad, a střelci stojí ve třech řadách kolem dokola celého obvodu tělesa pikenýřů. Muži s meči a štíty nejsou pevně zařazeni do formace a zauímají místo dle potřeby.

Výhodou kompanie seřazené podle španělského způsobu je snadná možnost střelby na libovolnou stranu. Po střelbě obvykle střelci prochází těleso protichodem, neboť je to snadnější, než obcházení tvaru po vnějším obvodu, jak se to obvykle provází při holandském řazení.

Nevýhodou takto seřazené kompanie je její značná hloubka, a díky tomu je množství mužů, kteří jsou schopni zapojit se přímo do boj, menší, než jak je tomu u holandského řazení.

V boji je pak deset takovýchto kompanií řazeno do tělesa zvaného tercie. Řazení tercie se řídí vlastními, poměrně komplikovanými pravidly, která již překračují rámec tohoto díla.

‡ Švédské řazení

Kompanii v období panování švédského krále Gustava II Adolfa tvoří v jeho vojsku 126 mužů, řazených do 21 zástupů po 6 mužích. Z tohoto počtu bylo 9 zástupů pikenýrů, a 12 mušketýrů.

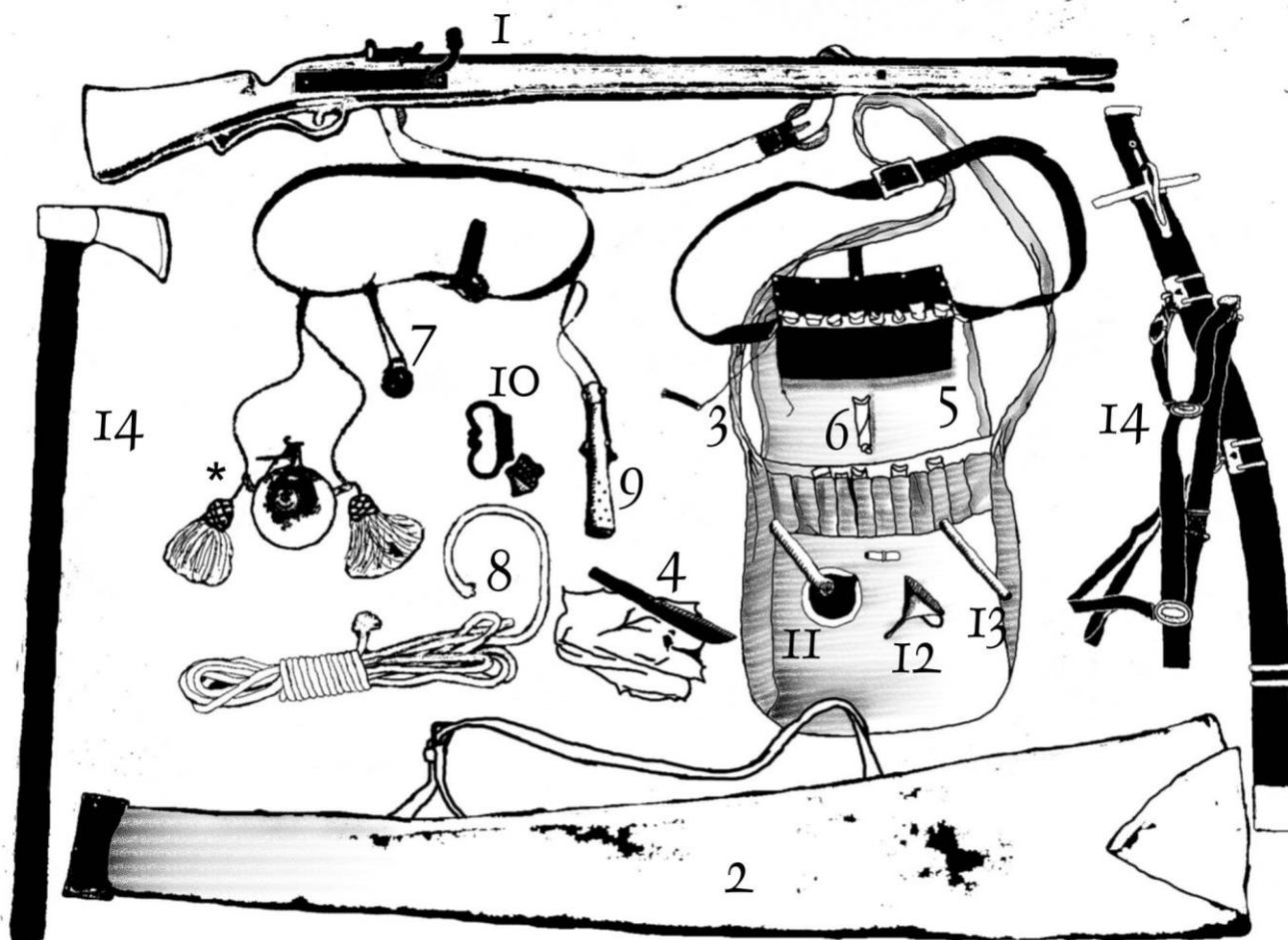
Jednotlivý zástup je v tomto řazení označován termínem **Rott**, a velitel tohoto zástupu je pak označován termínem **Rottmeister**. Hodnost **Rottmeister** tedy odpovídá hodnosti *Towarzysz*, a nikoli *Rotmistrz*, jak by se mohlo díky podobnosti názvů zdát.

Nad jednotlivými sekcemi střelců mají velitelskou pravomoc desátníci, kteří vykonávají funkci shodnou s tou, která přísluší *Szykonym* v holandském řazení. Každý z desátníků je obvykle zodpovědný za 4 zástupy.

Sekce řazená podle švédského způsobu se tak skládá z 24 mužů ve čtyřech zástupech, kdy na čele tří zástupů stojí voják s hodností **Rottmeister**, a na čele zástupu nejvíce vpravo voják s hodností desátníka.

O VYBAVENÍ STŘELECKÉM

Tak, jak je užíváno a jak je každému potřebné:

Každý střelec formace má býti vybaven ručnicí (1) s doutnákovým nebo kolečkovým zámkem a řemenem přichyceným k ručnici tak, aby tuto bylo možno v čase potřeby umístiti pomocí něj na záda. Každý jeden voják je povinen míti spolu s ručnicí k dispozici i dřevěný nabíják k posunutí střely do hlavně, každý desátý pak nabíják železný, aby v případě, že není možno zatlačit střelu co nejlíže komoře nabíjákem dřevěným, bylo lze použít kovový.

Ručnici v době, kdy není třeba mít ji v pohotovosti, chrání obal (2) před nepřízní počasí a okolí. K její údržbě během tažení pak dobře poslouží malý kartáček a jehla (3), kartáček je výhodný k čištění pánvičky a součástí zámků od spečeného střelného prachu, jehla by měla míti průměr co zátavka ručnice, aby bylo je možno zátavku v čas potřeby jehlou pročistiti.

Toto základní náčiní se pak každému doporučuje doplniti o kousek látky, kterou bude možno očistiti kovové části ručnice, případně je namastiti a želízko vhodné síly k povolování a utahování šroubů ručnice (4), aby ji bylo lze snadno a rychle složiti i rozložiti, případně želízkem očistiti hrubé nečistoty.

Ke střelbě jsou střelci potřebné papírové patrony (6) plněné střelným prachem. K jejich uchování slouží patronaška různé podoby (5), v provedení samostatném ze dřeva potaženého kůží, kdy její funkce je omezena jen na skladování patron, či kombinovaná v podobě látkových tunýlků našitých na látkovou brašnu, která zároveň slouží k uchování všech nezbytností střeleckých. Takovou patronašku má míti jeden každý střelec a přikazuje se, aby každý takový, který náboje své uchovává v samostatné patronašce dřevěné, měl i látkovou brašnu k přechování a přenosu svých potřeb.

Mezi další vybavení, kterým by měli být střelci zaopatřeni, patří malá uzavíratelná nádoba k přechování olivového oleje (7), kterým je možno, tehdy kdy toho situace vyžaduje, olejovati některé mechanické části ručnice. Každý jeden by též měl mít u sebe dostatečné množství doutnáku (8), který po zapálení křesadlem a pazourkem (10) slouží k zažehnutí střelného prachu na pánvičce ručnice. Takovýto zapálený doutnák se pak doporučuje přechovávat opatrně v ruce v patřičné vzdálenosti od všeho střelného prachu, který má střelec u sebe. K tomu, a také ke skrytí žhavého konce před nepřízní počasí, před zraky nepřátel neb v podobných případech, pak slouží luntschrána (9). Touto je třeba vybaviti každého desátého střelce tak, aby ji bylo možno v čas potřeby použítí.

Na pánvičku ručnice patří jemně utřený střelný prach, tak je možno dosáhnouti výstřelu opakovaně a spolehlivě. Takovýto prach má býti připravován z prachu používaného pro přípravu nábojů rozetřením tohoto tloukem v hmoždířku (11) a přechován v malé prachovničce (*), do které může být přesypáván za pomoci trychtýře (12). K výrobě nábojů pro střelbu z muškety je mimo střelného prachu potřeba i papíru a ke zhotovení papírových obalů je vhodné zaopatřiti sebe dřívkem (13) o kulatém průřezu dle kalibru hlavně ručnice.

Je také potřeba, aby každý jeden střelec byl vybaven poboční zbraní (14) k obraně své a svých druhů v případech, kdy situace bitevní či dokonce strážní nedovoluje použití ručnice.

O ŘAZENÍ STŘELCŮ V ŘADĚ NEBO ZÁSTUPU

V této kapitole bude ukázáno, jak jsou řada nebo zástup uspořádány při boji, cvičeních nebo jakékoli jiné činnosti, kterou střelci společně vykonávají, a pro kterou je potřeba, aby byli správně seřazeni. Je důležité již na počátku zmínit, že střelec vždy opakuje povel, který slyšel od svého *Towarzysze*, případně od jiného střelce ve své řadě. Jen tak je možno zajistit, aby povel doputoval až na opačný konec řady, než na kterém stojí *Towarzysz*.

Řada a zástup

Nejdříve je potřeba ukázat, co je to řada a zástup.

Řada, tedy *Szereg*, je několik střelců stojících vedle sebe, ramenem k rameni, a kteří jsou všichni otočení na stejnou stranu. *Szereg* je vždy udržován přímý a rovný, tedy že střelec nevidí přes střelce stojícího vedle něj na třetího v řadě.

Zástup, tedy *Rzęd*, je několik střelců stojících za sebou, a jeden hledí na záda druhého před ním. Stejně jako *Szereg*, i *Rzęd* je udržován vyrovnaný, tedy aby střelci stáli v zákrytu.

Německy je řada nazývána **Glied**, zástup pak **Reige**. V anglických zemích je pak pro řadu použito označení **Rank** a pro zástup **File**.

Pro vyrovnání řad a zástupů, pakliže došlo při boji nebo přesunu k jejich porušení, využívány následující povely:

Równać szereg { Vyrovnat řadu } Velí *Towarzysz*, aby se střelci v jeho szeregu vyrovnali přesně do řady.

V německých zemích je toto prováděno pomocí rozkazu *Ewre Glieder recht*, anglicky pak tento povel zní *Stand right in your Ranks*.

Równać rzędy { Vyrovnat zástupy }. Velí velitel jednotky, aby vyrovnal zástupy do předepsané podoby.

V německých zemích je toto prováděno pomocí rozkazu *Ewre Reigen recht*, anglicky pak tento povel zní *Stand right in your Files*.

Řazení střelců v řadě

Dále je potřeba zmínit, že každý střelec musí znát své místo v řadě, tedy *Szeregu*, a toto místo vždy správně a bez meškání zaujmout, je-li k tomu vydán povel.

V *Szeregu* se střelci řadí vedle sebe následujícím způsobem podle zkušeností, kdy 1 znamená nejzkušenějšího a nejvyšší číslo pak nejméně zkušeného střelce.

Na místě označeném číslicí 1 je vždy *Towarzysz*, a pouze pokud v *Szeregu* žádný není, zaujme toto místo nejzkušenější střelec.

M M M M

2 3 4 1

M M M M M

2 3 4 5 1

M M M M M M

2 6 3 4 5 1

O rozestupech

Aby mohli všichni střelci správně zaujmout své místo ve tvaru, je potřeba nejdříve ukázat, jaké mají být mezi střelci rozestupy.

Prvním je rozestup šesti stop, který je určen délkou natažených paží dvou střelců, kteří stojí vedle sebe nebo za sebou, a jejichž paže se těsně dotýkají.

Druhým je rozestup tří stop, který je na délku jedné natažené paže mezi střelci, a to jak v řadě, tak i v zástupu.

Towarzyszi vždy zaujmají své místo jako první, určují kraj jednotky a ostatní střelci se pak řadí v určených rozestupech od nich. Pokud jsou *Towarzyszi* seřazeni v řadě, řadí se střelci do zástupů za ně, a pokud stojí *Towarzyszi* v zástupu, řadí se střelci vlevo od nich do řad.

Pokud není řečeno jinak, řadí se střelci vždy do základního rozestupu tří stop mezi řadami i zástupy. Tento rozestup označujeme také jako *Odstap do boju*, neboť je využíván zejména při boji nebo útoku.

Anglicky je tento rozestup nazýván slovem **Order**, německy pak **Abstand**.

Druhým rozestupem, který je využíván, je *Odstap do cwiczeń*, neboť je využíván při výcviku a provádění nejrůznějších manévřů. Tento rozestup činí šest stop mezi řadami i zástupy.

Anglicky je tento rozestup nazýván slovem **Open Order**, německy pak **Offene Abstand**.

Třetím rozestupem, který je však využíván pouze pikenýry, je rozestup jedné a půl stopy mezi řadami i zástupy. Tento rozestup je však využíván pouze v okamžiku přímého ohrožení pikenýrské jednotky. Střelcům není dovoleno zaujímat takovýto rozestup, neboť potřebují prostor pro zacházení se svými zbraněmi, a mohou stát nejbližší v rozestupu tří stop. Anglicky je tento rozestup nazýván slovem **Close Order**, německy pak **Halben Abstand**.

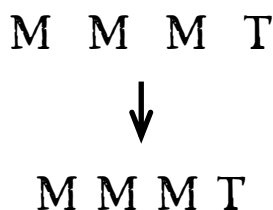
Od těchto rozestupů se liší rozestup užívaný při přesunu jednotky, nazývaný polsky *Odstap do marszu*. Tento rozestup činí tři stopy mezi zástupy, ale šest stop mezi řadami, neboť zejména pikenýři potřebují při přesunu více místa.

V případě potřeby je možné zaujmout i jiné rozestupy, nicméně tři výše popsané pokrývají drtivou většinu základních situací, které mohou nastat. Příležitostně mohou stát střelci i ve dvojité vzdálenosti 12 stop, což se stane například tak, že střelci v rozestupu šesti stop zdvojí řady, a po zdvojení stojí jednotlivé řady od sebe ve vzdálenosti 12 stop. Tato vzdálenost je německy nazývána **Doppelter Distantien**, anglicky pak **Double distance** nebo **Open open order**.

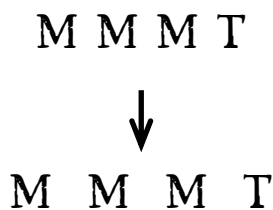
Pro změnu rozestupů jsou využívány následující dva povely:

Lącz {Srazit} - střelci zmenší rozestup.

Německy je sražení řad označeno slovem **Schließt**, anglicky pak slovem **Close**.

Rozstąpić się {Rozestoupit se} - Střelci zvětší rozestup.

Německy je sražení řad označeno slovem **Öffnet**, anglicky pak slovem **Open**.

Výše zmíněné provádění povelů je ukázáno pro změnu rozestupů mezi vojáky jedné řady do nebo od středu jednotky. Obdobně je možné měnit rozestupy mezi řadami nebo zástupy celé jednotky, což velitel určí v rozkaze tak, že uvede na prvním místě, zda mají změnu rozestupů provádět řady nebo zástupy. Dále je potřeba určit, na kterou stranu se mají rozestupy měnit, což dává velké množství možností, jak změny rozestupů provést, postupně budou všechny uvedeny níže.

Toto platí stejně i pro povely vydávané v anglickém jazyce. Pro německy vydávané povely však platí, že pro změnu rozestupů mezi řadami je nejdříve vydán povel, určující jestli se mají rozestupy zvětšit nebo zmenšit. Pro změnu rozestupů mezi zástupy je pak nejdříve uvedeno, na kterou stranu se má provádět změna rozestupů.

Pro změny rozestupů mezi zástupy jsou možné tyto způsoby:

Rzędy, łącz w prawo {Zástupy, srazit rozestupy vpravo}

Tento povel je vykonán tak, že pravý zástup stojí, a ostatní zástupy se přiblíží k němu.

M M M T

M M M T

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Files to the right hand close**, německy pak zní **Rechts Schließt ewre Reigen**.

Rzędy, łącz w lewo {Zástupy, srazit rozestupy vlevo}

Tento povel je vykonán tak, že pravý zástup stojí, a ostatní zástupy se přiblíží k němu.

M M M T

M M M T

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Files to the left hand close**, německy pak zní **Lincks Schließt ewre Reigen**.

Rzędy, łącz do szrodka { Zástupy, srazit rozestupy do středu }

Tento povel je vykonán tak, že se všechny zástupy pohybují, a zmenší své rozestupy souměrně ke středu jednotky.

M M M T

M M M T

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Files close**, německy pak zní **Rechts und Lincks Schließt ewre Reigen**.

Rzędy, łącz na prawe i lewe skrzydło ze szrodka { Zástupy, srazit rozestupy na pravé i levé křídlo ze středu }

Tento povel je vykonán tak, že oba krajní zástupy stojí, a ostatní zástupy se přiblíží směrem k nim.

M M M T

M M M T

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Files to the right and left close**, německy pak **Aus Mitte Lincks und Rechts Schließt ewre Reigen**

Rzędy, rozstąpić się w prawo { Zástupy, zvětšit rozestupy vpravo }

Tento povel je vykonán tak, že levý zástup stojí, a ostatní zástupy zvětší své rozestupy od něj.

M M M T

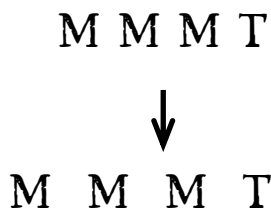

M M M T

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Files to the right hand open**, německy pak zní **Rechts Öffnet ewre Reigen**.

Rzędy, rozstąpić się w lewo {Zástupy, zvětšit rozestupy vlevo}

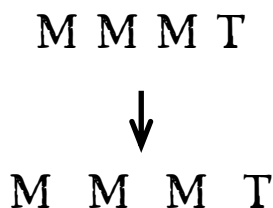
Tento povel je vykonán tak, že pravý zástup stojí, a ostatní zástupy zvětší své rozestupy od něj.

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Files to the left hand open**, německy pak zní **Lincks Öffnet ewre Reigen**.

Rzędy, rozstąpić się w prawo i w lewo {Zástupy, zvětšit rozestupy vpravo i vlevo}

Tento povel je vykonán tak, že se pohybují všechny zástupy, a zvětší své rozestupy souměrně od středu jednotky.

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Files open to the right and left**, německy pak zní **Rechts und Lincks Öffnet ewre Reigen**.

Změna rozestupů mezi řadami je pak provedena následovně:

Szeregy, łącz do przodu (Řady, srazit rozestupy dopředu)

Tento povel je vykonán tak, že přední řada stojí, a ostatní řady se k ní přiblíží.

T	T
M	M
	→ M
M	M
M	

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Ranks close forward**, německy pak zní **Schließt ewre Glieder von vornen zu**.

Szeregy, łącz do tyłu (Řady, srazit rozestupy vzad)

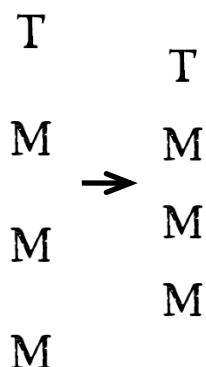
Tento povel je vykonán tak, že zadní řada stojí, a ostatní řady se k ní přiblíží.

T	
M	T
	→ M
M	M
M	M

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Ranks close backward**, německy pak zní **Schließt ewre Glieder von hinthen zu**.

Szeregy, łącz do szrodka (Řady, srazit rozestupy do středu)

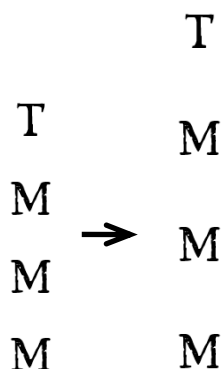
Tento povel je vykonán tak, že se všechny řady pohybují, a zmenší své rozestupy souměrně ke středu jednotky.

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Ranks close to the middest**, německy pak **Schließt ewre Glieder**.

Szeregy, rozstapić się do przodu (Řady, zvětšit rozestupy dopředu)

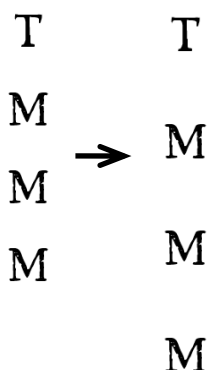
Tento povel je vykonán tak, že zadní řada stojí, a ostatní zástupy zvětší své rozestupy od ní.

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Ranks open forward**, německy pak zní **Öffnet ewre Glieder von vornen zu**.

Szeregy, rozstąpić się do tyłu { Řady, zvětšit rozestupy dozadu }

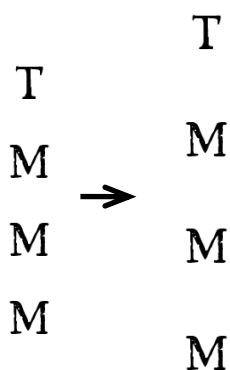
Tento povel je vykonán tak, že přední řada stojí, a ostatní řady zvětší své rozestupy dozadu od ní.

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Ranks open backward**, německy pak zní **Öffnet ewre Glieder von hinthen zu**.

Szeregy, rozstąpić się do przodu i do tyłu { Řady, zvětšit rozestupy dopředu i dozadu }

Tento povel je vykonán tak, že se pohybují všechny řady, a zvětší své rozestupy souměrně od středu jednotky.

Anglicky je tento povel vydán pomocí slov **Ranks open to the front and rear**, německy pak zní **Öffnet ewre Glieder**.

O TVARU CELÉ JEDNOTKY, TEDY, JAK VYDÁVAT POVELY K JEJÍMU SHROMÁŽDĚNÍ A SEŘAZENÍ

Jakmile je střelci známo, jakým způsobem se řadí do řady nebo zástupu, je možné přistoupit k tomu, aby bylo možno ukázat seřazení celé jednotky. Ta je seřazením zástupů stejně, jako seřazení jednotlivých střelců tvoří řadu nebo zástup.

Aby každý střelec znal své místo v rámci jednotky a dokázal je zaujmout bez pomoci starších jednotky, je určeno pořadí zástupů nebo řad, jak mají nastupovat. *Towarzyszi* jsou povinni toto pořadí znát a podle něj nastupovat na místo, které bylo určeno pro shromáždění jednotky.

Dále jsou u jednotky rozlišovány jednotlivé strany tvaru. Tyto musí každý střelec znát a vždy správně rozpoznat, neboť bývá často určeno, aby se přesunul na tu nebo jinou stranu. Rozlišujeme tyto strany:

‡ **Czoło** { **Čelo jednotky** } - čelo jednotky je tam, kde je celá jednotka otočena, a na kterou stranu hledí všichni střelci jednotky přímo vpřed.

Čelo jednotky se anglicky nazývá **Front** nebo **Van**, ve Wallhausenově manuálu je i pro jinak německý popis zvolen italský výraz **Fronte**.

‡ **Tył** { **Týl jednotky** } - týl jednotky je prostor za její poslední řadou, tedy tam, odkud je možné hledět na záda všech střelců jednotky.

Týl jednotky se anglicky nazývá **Rear**, německy pak **Hinthen**.

‡ **Prawe skrzydło** { **Pravé křídlo** } - pravé křídlo je polovina zástupů, která stojí při seřazení jednotky od jejího středu napravo.

Pravé křídlo se anglicky nazývá **Right flank**, německy pak **Rechte Flanke**.

‡ **Lewe skrzydło (Levé křídlo)** - levé křídlo je polovina zástupů která stojí na opačné, tedy levé straně.

Levé křídlo se anglicky nazývá **Left flank**, německy pak **Lincke Flanke**.

Jednotka nemusí mít pouze jedno čelo, ale pokud jsou například střelci pravého křídla obráceni vpravo, a střelci levého křídla obráceni vlevo, je to chápáno tak, že má jednotka dvě čela a týl je mezi středními zástupy.

V okamžiku, kdy bylo ukázáno, jakým způsobem jsou rozlišovány jednotlivé strany jednotky, je možné přistoupit k jejímu shromáždění. Shromáždění jednotky je obvykle prováděno v táboře před odchodem k boji nebo cvičení, na bitevním poli pak po útoku na chladné zbraně nebo vždy, kdy byl tvar jednotky silně narušen prováděnou bojovou činností protivníka. Obvykle je také jednotka znova shromážděna před odchodem z bitevního pole, a to do pochodového tvaru. Pro seřazení jednotky jsou využívány následující povely:

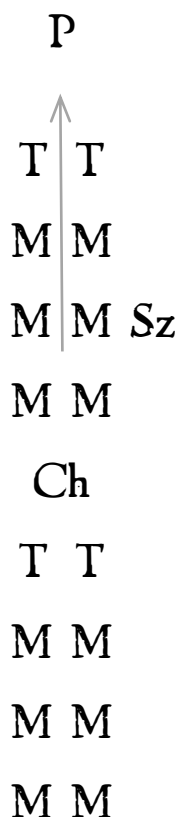
Baczność (Pozor) - je povel veleným buď v táboře před odchodem vojska na bitevní pole, nebo i přímo v poli, pokud se vojáci již delší dobu nepohybovali ani nebojovali, a jejich pozornost je rozptýlena. Po vydání tohoto povelu se každý střelec okamžitě připraví k zahájení činnosti a očekává další povely svého velitele.

Zbiórka (Seřadit se) - Po vydání tohoto povelu nastupují ***Towarzyszi***, do jedné řady před svého velitele, a každý střelec se okamžitě odebere ke svému ***Towarzyszi***, aby zaujal své místo tak, jak bylo řečeno dříve. Při shromáždění jednotky se tato řadí do rozestupů tři stopy mezi řadami i zástupy, pokud velitel nepřikáže jinak.

Velitel může také přímo určit, jak má jednotka nastoupit. Může býti veleno například:

Dwa szeregi, zbiórka - Po tomto povelu nastupují na místo nejdříve pouze ***Towarzyszi*** prvních dvou ***Szeregů***, a to za sebe do zástupu. Následně se vedle nich řadí střelci, kteří patří do jejich ***Szeregů***. Poté se na svá místa řadí další dva ***Towarzyszi*** se svými ***Szeregy***, a případně další, až je takto seřazena celá jednotka. Tento povel může být vydán například tehdy, kdy chce velitel shromáždit jednotku k přehlídce.

Dwa rzędy, zbiórka - tento povel se vydává obvykle před pochodem, střelec se řadí za svého *Towarzysze*, a celý tvar do dvou zástupů. Pochodový tvar pro celou jednotku pak vypadá následovně, směr pochodu je naznačen šipkou.

Rozciść się (Rozchod) - Povel k rozpuštění tvaru, obvykle vydáván pouze v táboře po návratu z boje. Až do vydání tohoto rozkazu zachovává střelec své místo ve tvaru a nesmí jej opustit.

O ZÁKLADNÍCH POZICÍCH, JAK MÁ BÝTI MUŠKETA SPRÁVNĚ DRŽENA A PŘENÁŠENA

Při shromáždění střelecké jednotky je nezbytné, aby každý střelec držel nebo nesl svou zbraň tak, aby za žádných okolností nemohl ohrozit své spolubojovníky. Ústí muškety tedy musí být vždy drženo tak, aby nikdy nesměřovalo na jiného ze střelců. Na to je potřeba pamatovat zejména při delším pochodu, kdy vlivem únavy nedrží střelci své zbraně tak, jak by měli.

V okamžiku, kdy se střelci v jednotce seřadí, drží všichni své zbraně v pozici *Broń do nogi*, jak je ukázáno níže. Každý střelec drží svou mušketu v pravé ruce, tu má mírně pokrčenou a drží ústí své muškety přímo vzhůru. Pažba muškety je pak opřena o zem před střelcem a poněkud na jeho pravé straně. Levou ruku má střelec buď volnou, nebo v ní drží zapálený doutnák.

Německy tato pozice nazývána **Musket zu fuß**, anglicky pak **Order your Musket**.

Dále bude ukázáno, v jakých pozicích je zbraň správně přenášena a jak zní povely, které se s těmito pozicemi pojí:

Broń na ramie { *Mušketu na rameno* } - Po tomto povelu střelec položí mušketu na své levé rameno, mezi prsty levé ruky drží doutnák a je připraven k přesunu.

Německy tato pozice nazývána **Musket auf die Schulter legen**, anglicky pak **Shoulder your Musket**.

Pohyb je rozdělen na čtyři polohy, jak je ukázáno níže.

Broń na ramie
První doba

Broń na ramie
Druhá doba

Broń na ramie
Třetí doba

Broń na ramie
Čtvrtá doba

Broń na pas { *Mušketu na řemen* } - V případě delšího přesunu může býti velen povel mušketu na řemen. Střelec si pak pověsí na řemen mušketu tak, aby se pažba jeho zbraně nacházela za jeho pravým ramenem. Pokud střelec nemá mušketu vybavenou řemenem, vykonává na místo toho povel *Na ramie broń*.

Německy tato pozice nazývána **Musket auf die Reimen**.

Pohyb je rozdělen, stejně jako předchozí, na čtyři doby:

Broň na pas
První doba

Broň na pas
Druhá doba

Broň na pas
Třetí doba - zahájení

Broň na pas
Třetí doba - dokončení

Broň na pas
Čtvrtá doba - zahájení

Broň na pas
Čtvrtá doba - dokončení

Další možnosti nesení zbraně:

Wziąć muszkiet za rure { Uchop mušketu za hlaveň } - Tato pozice odpovídá pozici *Na ramie broń*, nicméně pro snadnější nesení zbraně drží střelec tuto za hlaveň s pažbou položenou na levém rameni. Velitel může povolit takové nesení zbraně v případě delších přesunů, střelec pak může takto nést svou zbraň pouze v okamžiku, kdy si je jistý, že mušketa není nabitá.

Německy může být tato pozice nazývána **Musket bei dem Laufe nehmen**.

Muszkiet pod pachą { Mušketu do podpaží } - V případě špatného počasí je potřeba chránit zámek pušky před deštěm. Při přesunu se to provede buď tak, že je mušketa nesena v pouzdru, nebo obalením zámku muškety kůží nebo hadry. Pokud má mít střelec mušketu připravenou k nabíjení, pak dá mušketu zámekem do podpaží s hlavní šikmo dolů, aby ji co nejlépe chránil před působením deště.

Německy může být tato pozice nazývána **Musket unter Arme Schützen**.

Broň do góry {Přechytit zbraň} - Střelec uchopí zbraň oběma rukama tak, aby ji držel zámkovou deskou směrem od sebe, pravou rukou u spouště, levou za předpažbí.

Německy tato pozice nazývána **Musket nach Vorne**, anglicky pak **Poyse your Musket**.

První a druhá doba je shodná s повеlem *Broň na ramie*. Ve třetí době však střelec chytá levou rukou zbraň až nad zámkem, a pravou přechytává ke spoušti, přičemž palcem této ruky kryje pánvičku, jak je ukázáno níže:

Broň do góry

Třetí doba

Broň do nogi { Zbraň k noze } - Po tomto povelu odloží střelec pušku z ramene, pokládá ji pažbou na zem ke své pravé noze tak, aby spoušť směřovala vpřed. Nepokládá ji pažbou ani příliš před sebe, ani příliš na stranu. Pokud má nabito, zakrývá ústí hlavně palcem své pravé ruky. Avšak na rozdíl od povelu *Spozornij* se udržuje neustále v plné pozornosti, aby mohl okamžitě vykonati jakýkoli rozkaz svého velitele.

Při zahájení tohoto povelu, pokud má střelec mušketu na rameni nebo v poloze *Broň do góry*, jsou se zbraní prováděny stejné pohyby, jen v opačném pořadí, než jak byly vykonávány, aby střelec přesunul svou zbraň do této polohy.

Pro zbraň v pozici *Na pas broň* se pohyby-liší, proto jsou uvedeny níže:

Střelec nejdříve chytí pušku u ústí svou levou rukou a přetáhne ji dopředu, jak je ukázáno v druhé pozici. Dále pokračuje přehozením řemenu přes hlavu, kdy pušku drží levou rukou. Následně přechytává pušku do pravé ruky a pokládá ji pažbou na zem.

Broň do nogi
Třetí doba

Broň do nogi
Čtvrtá doba

Prezentuj (K poctě zbraň) - Tento povel se velí obvykle při přehlídce před velitelem celého vojska nebo jinou důležitou osobou. Střelci na povel velitele zdraví tuto osobu sundáním a pozdvižením čepice, velitel a jeho zástupce vzdává poctu náležitým a adekvátním způsobem dle uvážení.

Spoczni { Pohov } - Střelec zaujme uvolněný postoj, po svolení svého *Towarzysze* si může například sednout, nebo i lehnout. Nevzdaluje se však z místa, leda na zvláštní dovolení svého *Towarzysze*. Pokud má střelec při vydání povelu *Spoczni* pušku na rameni, provádí automaticky povel *Do nogi broń*. Po vydání povelu *Spoczni* je také povoleno střelcům vésti rozhovory s ostatními střelci, což je jinak ve tvaru činnost zakázaná a od *Towarzysz*ů přísně trestaná.

Německy tato pozice nazývána **Ruhet**, anglicky pak **Ease**.

O POHYBU CELÉ JEDNOTKY

Pokud každý ze střelců ovládá v nezbytné míře vše, co bylo řečeno dříve, je možné přistoupit k výcviku pohybu celé jednotky. Pro pohyb jednotky je nezbytné zejména to, aby každý střelec zachovával své rozestupy v řadě i zástupu takové, jaké byly před zahájením pohybu, a to po celou dobu, kdy je pohyb prováděn.

Pohyb jednotky vpřed

Pohyb jednotky přímo vpřed je nejsnadnějším a nejpřirozenějším pohybem, který může jednotka vykonávat. Je zde potřeba pamatovat pouze na to, že pohyby nemusí být vykonáván ve zcela přímé linii, ale kupříkladu i tak, že jednotka následuje svého velitele, který se podle potřeby odchyluje od přímého směru vlevo nebo vpravo. Střelci jednotky musí v tom případě udržovat správně rozestupy od svých *Towarzyszů*, kteří určují pozici jednotlivých řad nebo zástupů, a také se otáčet podle toho, jak se tito otáčejí, když následují velitele.

Naprzud { *Vpřed* } - Po tomto povelu se celý tvar začne pohybovat směrem vpřed. Střelec potvrzuje, že povel slyšel, zvoláním *A hop*. V okamžiku kdy ho dořekne, vydá se střelec vpřed. Při pohybu vpřed udržuje střelec vždy zakryt za střelcem před sebou a také stálou vzdálenost přibližně dvou kroků.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Forward**, německy pak rozkaz zní **Von vornen zu**.

Szybciej { *Rychleji* } - Povel určený ke zrychlení pohybu tvaru, například při pohybu v koloně. Střelec zrychluje úměrně svému veliteli.

Německy pak rozkaz zní **Schneller**.

Zwolnij { *Zpomalit* } - Střelec zpomalí svůj pohyb úměrně rychlosti pohybu svého velitele.

Německy pak rozkaz zní **Langsam**.

Stoy { **Zastavit** } - Po tomto povelu se střelec okamžitě zastaví.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Halt**, německy pak rozkaz zní **Haltet euch**.

W miejscu { **Na místě** } - Jedná se o pomocný povel, který použije velitel jednotky, pokud je třeba, aby střelec provedl povel, který za tímto přímo navazuje, bez změny místa, na kterém stojí.

Německy pak rozkaz zní **In platz**.

Obraty jednotky

Obraty jsou využívány v okamžiku, kdy je potřeba aby jednotka stála čelem na jinou stranu, než na kterou je v daném okamžiku obrácena.

W prawo zwrot { **Vpravo v bok** } - Střelec se otočí o půl obratu směrem vpravo.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **To the right hand**, německy pak rozkaz zní **Rechts umb**.

W lewo zwrot { **Vlevo v bok** } - Střelec se otočí o půl obratu směrem vlevo.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **To the left hand**, německy pak rozkaz zní **Lincks umb**.

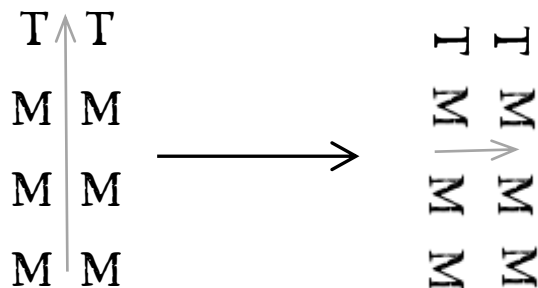
W tył zwrot { **Čelem vzad** } - Střelec se obrátí čelem vzad kolem pravé nohy.

Je zde uveden pouze obrat na pravou stranu, neboť střelci mají vždy vykonávat obrat pouze doprava. V případě, je povel velen pikenýrům, je vhodné vždy uvést, na kterou stranu se má obrat vykonávat.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **To the right hand about**, německy pak rozkaz zní **Rechts umbkehrt**.

Obrat na opačnou stranu je pak vydán anglicky povel **To the left hand about**, německy pak rozkaz zní **Lincks umbkehrt**.

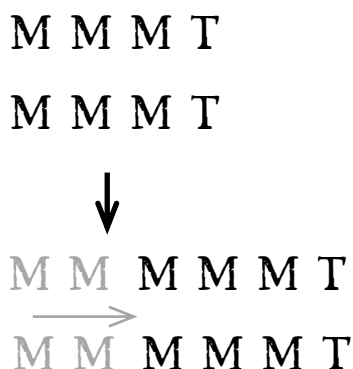
Povely *W prawo zwrot* a *W lewo zwrot* je možné vydat jak v okamžiku, kdy střelec stojí na místě, tak i pokud se jednotka pohybuje. V takovém případě všichni střelci provedou obrat současně, a pokračují bez změny rychlosti v pohybu nově zvoleným směrem. Příklad provedení povelu *W prawo zwrot* je uveden níže, přerušovaná čára šipky naznačuje směr pohybu jednotky.

Pohyb jednotky kolmý na postavení čela jednotky

V okamžiku, kdy se má jednotka pohybovat o malou vzdálenost kolmo na směr, kterým je otočeno její čelo, jsou k tomu využity následující povely. Jedná se zejména o okamžiky, kdy by nebylo účelné, aby se jednotka obracela, tedy například tehdy, kdy se nachází na bojové linii.

W prawo kroki*(2 až 4) nebo *W prawo kroków* (5 až 10) { *Vpravo úkroky, a kolik* } - Tento povel se používá, pokud se má jednotka posunout do strany na krátkou vzdálenost. Provádí se bez obrátů, všichni střelci tedy zůstávají stát čelem tam, kde stáli před vydáním povelu. Jediným pohybem jednotky je určitý počet kroků do strany vykonaných podle rozkazu. Při vykonávání tohoto povelu střelci nahlas počítají vykonané úkroky.

Wlewo kroki* (2 až 4) nebo *Wlewo kroków* (5 až 10) (Vlevo úkroky, a kolik) - Tento povel odpovídá předchozímu, pouze je prováděn na opačnou stranu.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu (x) **steps to the right/ left**, německy pak rozkaz zní (x) **Schritt nach rechts/links**.

Dále je uvedena výslovnost číslovek, použitých při tomto povelu.

Počet - polský zápis - výslovnost - německý zápis - německá výslovnost

2 - *dwa* - dva - *zwei* - cvó

3 - *trzy* - tři - *drei* - draj

4 - *cztery* - čtery - *vier* - fír

5 - *pięć* - pjeňč - *fünf* - fynf

6 - *sześć* - šešč - *sechs* - zechs

7 - *siedem* - šiedem - *sieben* - zíbn

8 - *osiem* - ošem - *acht* - acht

9 - *dziewięć* - d'ževjeňč - *neun* - nójn

10 - *dziesięć* - d'žiešoňč - *zehn* - cén

*Předcházející dva povely, tedy úkroky na pravou a levou stranu, nejsou součástí souboru povelů užívaných v první polovině 17. století. V podmínkách současné rekonstrukce a obvyklého nedostatku místa na bitevním poli je však zařazení těchto povelů značným zjednodušením při nutnosti úprav celé bitevní formace. Bez těchto povelů by jinak musela být vydávána dlouhá sekvence povelů, například Vpravo v bok - Vpřed - Zastavte se - Vlevo v bok pro pohyb o pouhých několik metrů. Proto jsme přistoupili k tomuto ústupku od dobovosti v použité povelové přípravě.

Zdvojení řad a zástupů

Zdvojení řad nebo zástupů je prováděno, pokud se má změnit tvar jednotky, a má se zvětšit počet zástupů nebo řad, ve kterých střelci stojí.

Zdvojení řady znamená, že se do jedné řady postaví dvakrát tolik střelců, než kolik v ní stálo původně, a celkový počet řad jednotky se zmenší na polovinu.

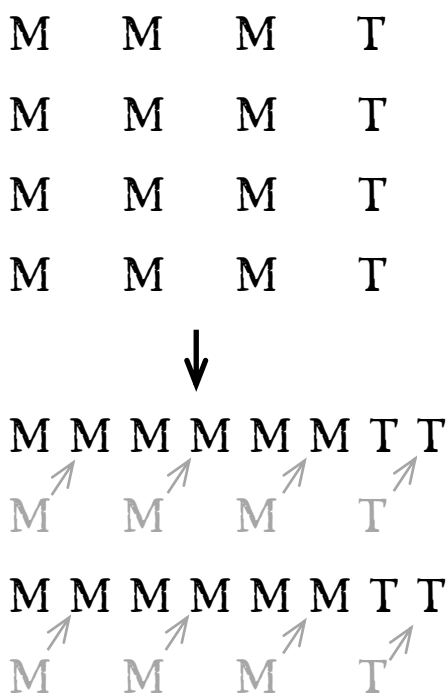
Před zahájením zdvojení, pokud se prochází mezi řadami, musí stát zástupy v širokém rozestupu šesti stop, aby bylo možné daný povel provést. Toto přikáže velitel jednotky samostatným povelům, zde bude uvedeno pouze samotné zdvojení řad.

Vše co bylo výše řečeno o zdvojení řad, platí obdobně i pro zdvojení zástupů.

Pro většinu zde zmíněných zdvojení je nezbytné, aby střelci v příslušných řadách nebo zástupech stáli v rozestupu 6 stop.

Dwoicic szeregi w prawo { *Zdvojte řady vpravo* } - Střelci z každé sudé řady se postaví doprava vedle střelce, který stojí před nimi, tak, jak je to ukázáno níže.

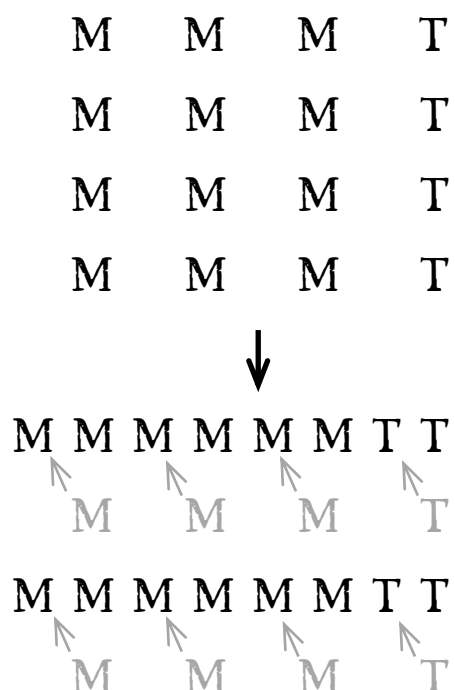
Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Ranks to the right hand double**, německy pak rozkaz zní **Rechts doppelirt ewre Glieder**.

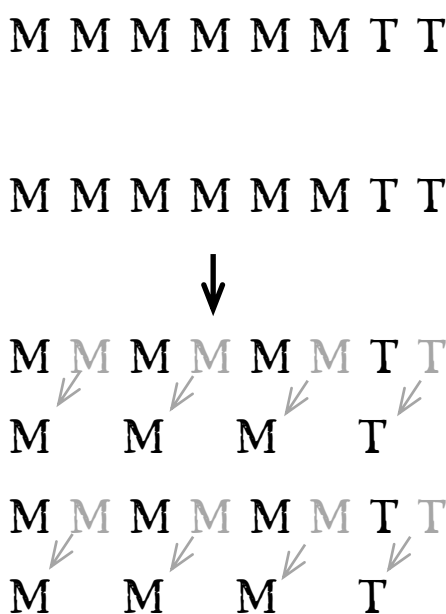

Dwoićie szeregi w lewo {Zdvojte řady vlevo} - Obdobně se pak podle povelu velitele provede zdvojení řad vlevo.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Ranks to the left hand double**, německy pak rozkaz zní **Lincks doppelirt ewre Glieder**.

Dwoićie rzędy w lewo {Zdvojte zástupy vlevo} - Střelci z každého lichého zástupu se postaví doleva za střelce, který stojí vlevo vedle něj, tak, jak je to ukázáno níže.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Files to the left hand double**, německy pak rozkaz zní **Lincks doppelirt ewre Reigen**.

Dwoiće rzędy w prawo (Zdvojte zástupy vpravo) - Tento povel je proveden obdobně jako předchozí, jen s tím rozdílem, že se střelci z každého sudého zástupu postaví doprava za střelce, který stojí vlevo vedle něj.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Files to the right hand double**, německy pak rozkaz zní **Rechts doppelirt ewre Reigen**.

M M M M M M T T

M M M M M M T T

M M M M M M T T

↘ M ↘ M ↘ M ↘ T

M M M M M M T T

↘ M ↘ M ↘ M ↘ T

Dwoiće rzędy z prawego i lewego skrzydła do szrodka (Zdvojte zástupy z pravého i levého křídla do středu) - Tento povel je kombinací předchozích způsobů zdvojení zástupů. Pravá polovina zástupů provede zdvojení zástupů vpravo a levá polovina vlevo, šířka celé jednotky se tak zmenší na polovinu souměrně podél středu jednotky. To se použije, například pokud je potřeba projít úzkým průchodem.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Files from right and left hand double**, německy pak rozkaz zní **Rechts und Lincks doppelirt ewre Reigen**.

M M M T

M M M T

M M M T

M M M T

M M M T
↘ ↙

M M M T
↘ ↙

M M M T
↘ ↙

M M M T
↘ ↙

Tylna połowa rzędów, dwoicie szeregi w prawo do przodu
{ Zadní polovina zástupů, zdvojte řady vpravo vpřed } - Při tomto povelu postupuje vpřed do mezer mezi zástupy celá zadní polovina zástupů. Po dokončení povelu pak nevzniká mezi řadami mezera, jako při předchozím zdvojení řad.

M M M T

M M M T

M M M T

M M M T

M M M M M T T

M M M M M T T

↗ ↖ ↗ ↖ ↗ ↖

M M M T

Połowa Szeregów, dwoiście rzędy w prawo [Polovina řad, zdvojte zástupy vpravo] - Při tomto povelu postupuje vpřed do mezer mezi zástupy celá zadní polovina zástupů. Po dokončení povelu pak nevzniká mezi řadami mezera, jako při předchozím zdvojení řad.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Half ranks, to the right hand double your files**, německy pak rozkaz zní **Mit halben Gliedern rechts doppelirt ewre Reigen**.

M M M T

M M M T

M M M T

M M M T

M M M T
          ↘ M M

M M M T
          ↘ M M

M M M T
          ↘ M M

M M M T
          ↘ M M

Polowa Szeregów, dwoiście rzędy w lewo { Polovina řad, zdvojte zástupy vlevo } - Při tomto povelu postupuje vpřed do mezer mezi zástupy celá zadní polovina zástupů. Po dokončení povelu pak nevzniká mezi řadami mezera, jako při předchozím zdvojení řad.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Half ranks, to the left hand double your files**, německy pak rozkaz zní **Mit halben Gliedern links doppelirt ewre Reigen**.

M M M T

M M M T

M M M T

M M M T

M M M T

M T ↙

M M M T

M T ↙

M M M T

M T ↙

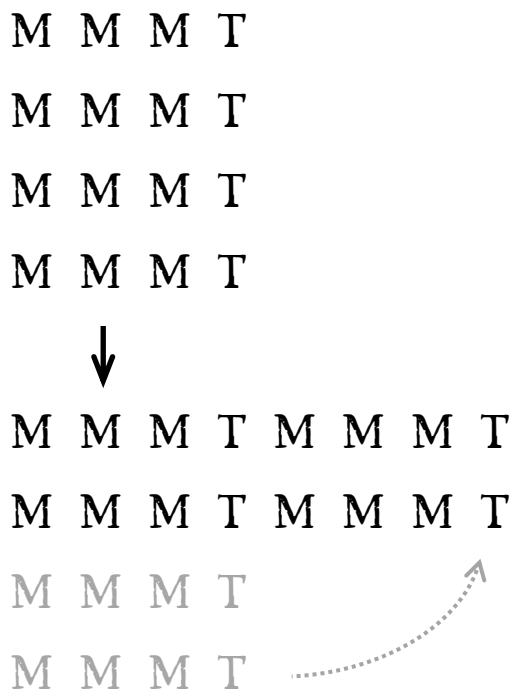
M M M T

M T ↙

Cala tylna połowa rzędów, dwoicie szeregi w prawo { Celá zadní polovina zástupů, zdvojte řady vpravo } - Při tomto povelu neprostupují zadní řady mezi přední, místo toho je obcházejí zprava a následně se dorovnají na úroveň první řady.

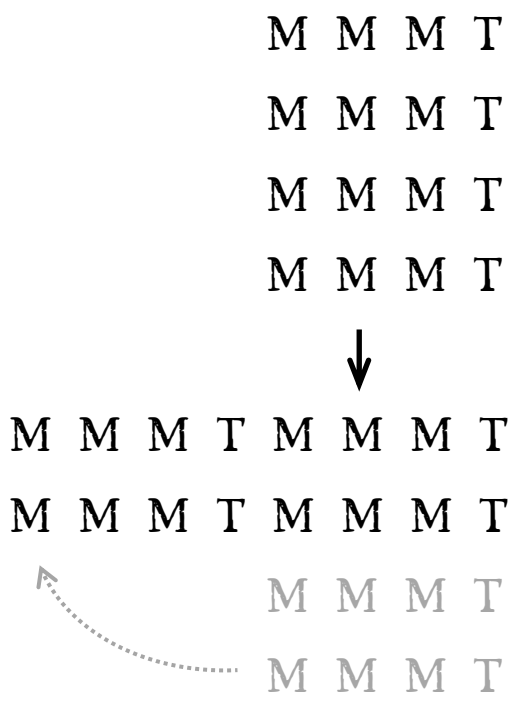
Povel je vykonán tak, že se zadní polovina řad nejdříve obrátí vpravo, a vyrazí vpřed, dokud neujde dostatečnou vzdálenost, aby mohla projít kolem přední poloviny řad jednotky. Následně se obrátí vlevo, a vyrovná se s první řadou jednotky.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Middle-men by Division, Double the Front to the right hand,** německy pak rozkaz zní **Mit letzten Reigen rechts dopliert ewre Glierern.**

Celá tylná polova rzedów, dwoicie szeregi w lewo [Celá zadní polovina zástupů, zdvojte řady vlevo] - obdobně je možné zdvojení celou zadní polovinou řad provést vlevo.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Middle-men by Division, Double the Front to the left hand;** německy pak rozkaz zní **Mit letzten Reigen links dopliert ewre Glierern.**

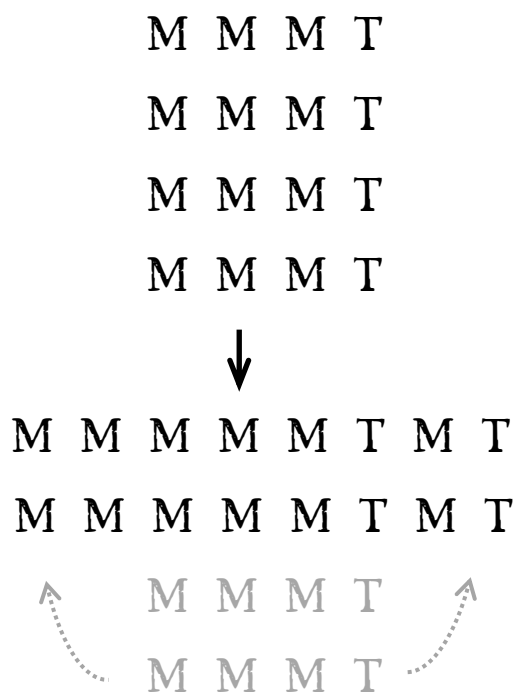

Tyłna połowa rzędów, rozdzielcie się i dwoicie szeregi do przodu (Zadní polovina řad, rozdělte se a zdvojeďte přední řady) - Tento povel je obdobný ke dvěma předcházejícím, nicméně zde je zdvojení řad provedeno souměrně ke středu jednotky, pomocí toho, že se zadní polovina řad rozdělí, a souměrně zdvojí přední řady na obou křídlech.

Rozkaz je proveden tak, že se zadní pravá polovina obrátí doprava a zadní levá doleva. Obě pak vyrazí vpřed, aby se dostaly na vzdálenost, kdy mohou obejít čelo jednotky. Následně se obrátí tak, aby stály čelem stejným směrem, jako přední polovina jednotky, a vyrovnají se s její první řadou.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **Half ranks by the Flanks, Double the Front**, německy pak rozkaz zní **Vom hinthen nach vorne zu dopliert ewre Glieder**.

Protichod a otáčení jednotky

Kontrmarsz {Protichod} - Protichod je pohyb, při kterém jednotlivé řady procházejí celým tvarem jednotky. Je využíván zejména ve spolupráci s jinými jednotkami, které *Kontrmarsz* využívají jako základní způsob vedení střelby.

Můžeme rozlišit tři způsoby protichodu:

‡ Protichod s ustupováním, tedy Lacedaemónský, neboli Spartský, který je používán nejčastěji. Při tomto protichodu první řada ustupuje mezerami mezi řadami těch, kteří stojí za ní, a zařadí se za poslední řadu. Stejně pak postupují i další řady, takže jednotka postupně po řadách ustupuje vzad.

‡ Protichod s postupováním, zvaný také Makedonský, kdy se začíná pohybovat zadní řada, postupuje vpřed mezerami mezi řadami a nastupuje před přední řadu. Za ní pak stejně nastupují další řady, takže jednotka se po řadách pohybuje vpřed.

Tento způsob protichodu je možné provádět i následujícím způsobem. Při zahájení protichodu postupují vpřed dvě řady. Předposlední nastupuje před přední, a poslední zůstává v mezerách mezi muži první řady, kde se připravuje ke střelbě. Jakmile předposlední řada vystřelila, nastupuje poslední řada vpřed, a současně s tím postupuje nyní poslední řada do mezer mezi střelce původně předposlední řady. Takto je možné dosáhnout vyšší rychlosti střelby při protichodu s postupováním.

‡ Protichod, kdy se jednotka nepohybuje z místa, který může být zván také Choreský, nebo také Krétský. Tento protichod se podobá protichodu s ustupováním, nicméně současně s tím, kdy první řada vyrazí zpět, postoupí druhá řada na místo první, a stejně tak i další řady postoupí o jednu řadu vpřed. Takto se pak může první řada zařadit na místo, kde původně stála čtvrtá řada, aniž by se celá jednotka pohnula z místa, na kterém stojí.

Dále, co se týče protichodu z jednoho křídla na druhé, a případně z týlu do čela, je to možné provádět tyto naprosto stejně, jako protichod z čela jednotky do týlu, pokud je před zahájením protichodu velen obrat na příslušnou stranu. Takto je možné všechny směry protichodu zahrnout do jediného rozkazu.

Kontrmarsz do tyłu (Protichod s ustupováním) - Protichod s ustupováním je prováděn tak, že nejdříve přední řada udělá jeden krok vpřed, a to tou nohou, na kterou stranu se pak mají střelci obracet:

M M M T

M M M T

M M M T

M M M T

Následně se první řada obrací (provádí *W tył zwrot*) a přesouvá se proti mezerám v zadní řadě :

W W W L

M M M T

V tom okamžiku se dává do pohybu i druhá řada, která se míjí s první:

M W M W M W T L

Opět vykročí vpřed pouze jeden krok, načež se obrací.

W W W L

W W W L

Po obratu dorovná druhá řada rozestup od první řady na původní vzdálenost:

W W W L

W W W L

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **To the right hand Counter-march and pass**, německy pak rozkaz zní **Rechts umbkehrt euch/mit ewre Reigen marschirend**.

Obdobně je možné provádět protichod s procházením vlevo, například u jednotky pikenýrů. V tom případě musí velitel určit, že má být protichod zahájen obratem vlevo a použije povel **W lewo zwrot i kontrmarsz do tyłu**. Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **To the left hand Counter-march and pass**, německy pak rozkaz zní **Lincks umbkehrt euch/mit ewrer Reigen marschirend**.

Stejně, jako se provádí protichod řadami, je možné provádět protichod zástupy. To je výhodné provádět tak, že celá jednotka nejdříve změní rozestupy mezi řadami, a následně s obrátí čelem na tu stranu, ze které má být protichod zahájen. Není tak potřeba žádných zvláštních rozkazů pro provádění protichodu zástupy.

Někteří autoři však uvádějí zvláštní rozkazy pro protichod zástupy, tudíž je možné, že se s nimi střelci setkají a je potřeba je zde uvést. Pokud je prováděn protichod z pravého křídla na levé, zní rozkaz **Rechts umbkehrt euch/mit ewre gliedern marschirend**, z levého křídla na pravé pak **Lincks umbkehrt euch/mit ewre gliedern marschirend**.

Kontrmarsz do przodu (Protichod s postupováním) - Protichod s postupováním ve dvou řadách je prováděn tak, že nejdříve vyrazí vpřed dvě zadní řady, a nastupují na čelo jednotky. Pro snadnější pochopení tohoto pohybu je uvedeno počáteční pořadí řad, i to, jak se toto pořadí v průběhu provádění protichodu mění.

Toto je anglicky nazváno **To the right hand countermarch, and stand**. Obdobně je možné provádět protichod s postupováním, kdy střelci procházejí vlevo od zástupu, který stojí před nimi. To je anglicky nazýváno **To the left hand countermarch, and stand**.

1. M M M T

2. M M M T

3. M M M T

4. M M M T

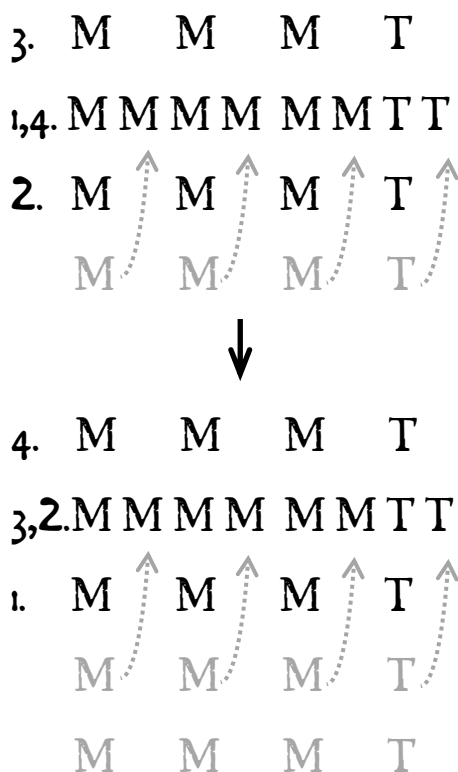

3. M M M T

1,4. M M M M M M T T

2. M M M T
 M M M T

V okamžiku, kdy třetí řada dokončila pohyb nebo vystřelila, nastupuje čtvrtá řada před ni a druhá řada do mezer mezi střelci třetí řady, to je veleno pomocí příkazu *Następny szereg* (následující řada).

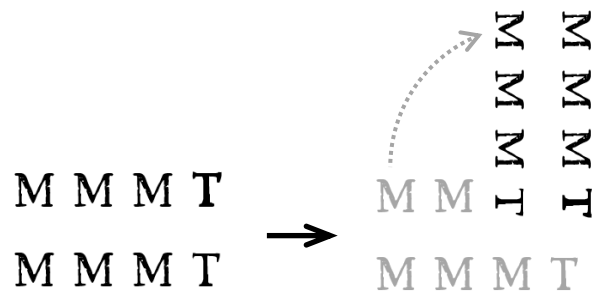
Takto pak může být pohyb opakován podle potřeby. V okamžiku, kdy má poslední řada nastoupit vpřed, je veleno *Ostatni szereg* (poslední řada). Po tomto příkazu jde vpřed již pouze řada, která již stála v mezerách mezi řadami jednotky, a poslední řada jednotky zůstává na místě.

Kontrmarsz w miejscu (Protichod na místě) - Tento způsob protichodu je, jak již bylo řečeno, prováděn téměř totožně s protichodem s ustupováním. Rozdíl je však v tom, že zadní řady dokračují vpřed, jakmile se řada před nimi začne obracet. To si můžeme představit tak, že ve fázi, kdy první řada provádí *W tył zwrot*, postoupí druhá řada o vzdálenost rozestupu mezi řadami vpřed, a totéž učiní i všechny následující řady. Všechny řady se tak obrací na stejném místě. Takto se za poslední řadou vytvoří prostor, který zaujmou střelci první řady. Jakmile pak začnou střelci první řady procházet mezi řadami, vyrazí druhá řada vpřed, tak jak to bylo ukázáno dříve.

Otáčení jednotky

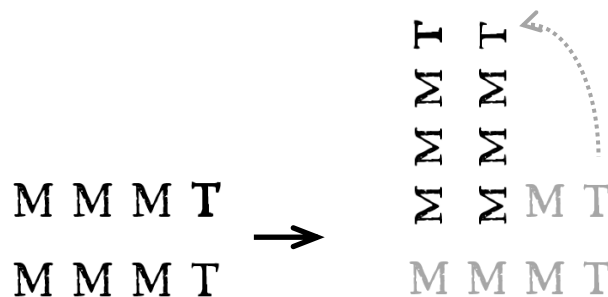
W prawo kręć { Vpravo zatočit } - Jedná se o povel, určený k zatočení celého tvaru. Pravý krajní střelec { v tomto případě *Towarzysz* první řady } zůstává na místě, a pouze se dotáčí. Tempo přesunu určuje levý přední střelec, který se pohybuje vpřed po kružnici, tak aby si udržel stále stejnou vzdálenost od svého *Towarzysze*.

Ostatní střelci pouze udržují své rozestupy v řadě a zástupu. Vykonání povelu při zastavení v polovině obratu je znázorněno níže.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **To the right hand wheel**, německy pak rozkaz zní **Links Schwenckt euch***.

W lewo kręć { Vlevo zatočit } - Tento povel odpovídá předchozímu, pouze je prováděn na opačnou stranu. Levý krajní střelec tedy zůstává na místě, a zbytek tvaru se pohybuje po kruhu vpřed směrem vlevo.

Anglicky je tento povel vydán pomocí rozkazu **To the left hand wheel**, německy pak rozkaz zní **Rechts Schwenckt euch***.

*V německém jazyce se používá označení opačné strany, než v angličtině nebo v češtině. Dá se tomu rozumět tak, že jako je v češtině označován směr, kam se má jednotka otáčet, je v němčině označován směr, ze kterého se při otáčení vychází.

Procházení jednotky úzkým průchodem

Pokud musí jednotka projít úzkým prostorem, je potřeba změnit její uspořádání.

Pokud je prostor dostatečně široký, a jednotka je seřazena v pochodovém tvaru, postačuje pouze zdvojit zástupy, například pomocí příkazu *Dwoiicie rzędy z prawego i lewego skrzydła do środka*.

Pokud však prostor postačuje pouze pro průchod jedné řady, je možné využít následujícího příkazu:

Rzędy za prawym rzędem, kolejno za sobą (zástupy za pravým zástupem, postupně za sebou)

Tento příkaz se provádí tak, že pravý zástup pokračuje v pohybu, a ostatní zástupy se zastaví. Pak, jakmile je to možné, se popořadě začradí za první zástup, a takto projdou zúžené místo.

M M T

M M T

T

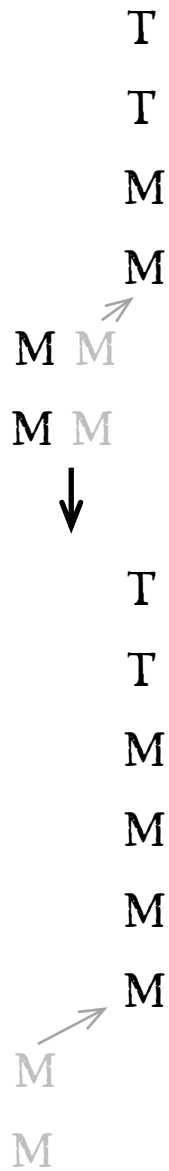
T

M M T

M M T

Návrat do původního tvaru je prováděn jednoduchým повеlem *Stawcie sie.*

Obdobně je možné jednotku seřadit za levým krajním zástupem pomocí повелу *Rzędę za lewym rzędem, kolejno za sobą.*

Povely vydávané pomocí znamení

Některé povely mohou být pro větší přehlednost vydávány *Poruczníkem* pouze pomocí znamení, bez příkazu vydaného hlasem. Znamení jsou vydávána odznakem vojenské hodnosti, tedy bulavou, v případě potřeby ale mohou být vydány i jinou zbraní (czakan, nadziak).

Tyto povely vydává *Poruczník* pouze *Szykowému* nebo *Towarzyszům*, a tito pak slovně velí svým řadám to, co mají provádět střelci.

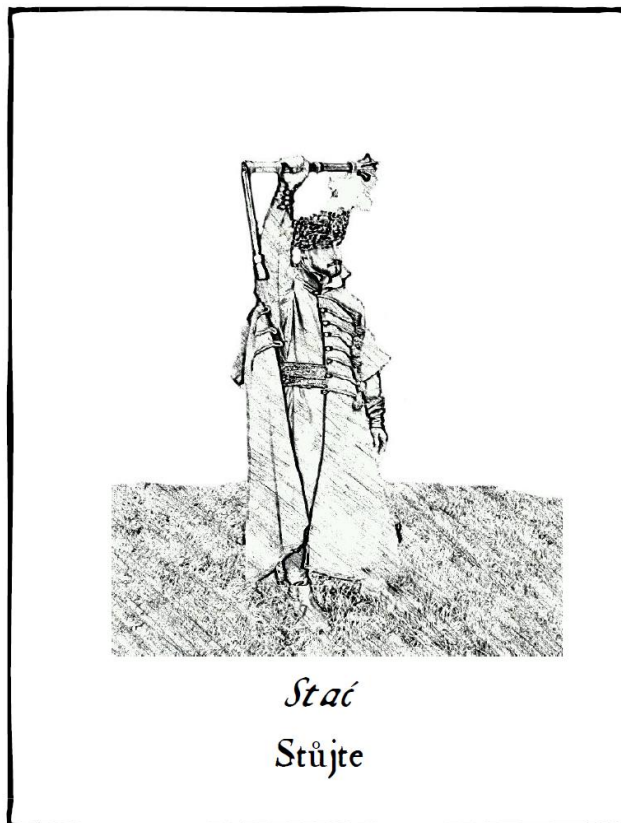
Za mną { *Za mnou* } - *Poruczník* vztyčí bulavu svisle nad hlavu. Od tohoto okamžiku ho celá rota následuje. Tento povel je ukončen znamením *Stać*.

Za mną

Za mnou

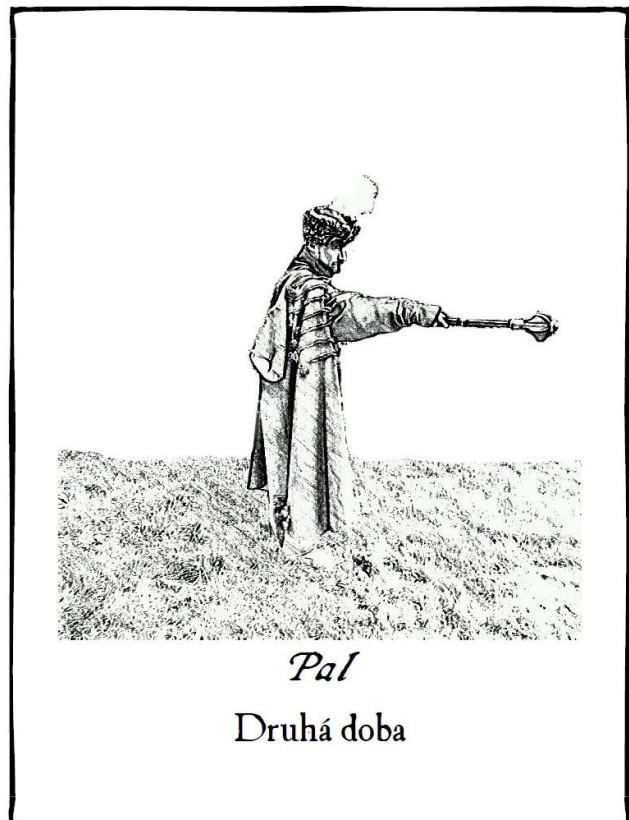
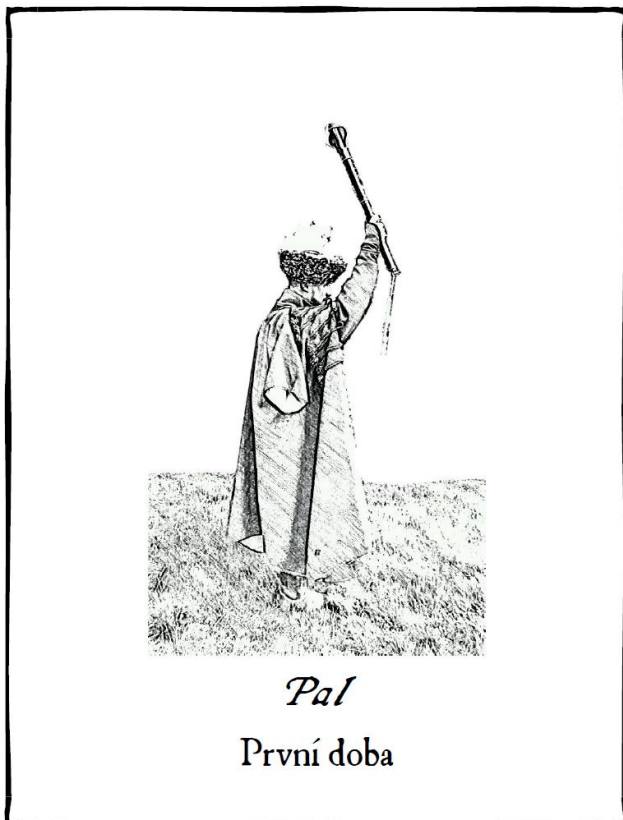
Stać { *Stůjte* } - *Porucznik* dá nad hlavou znamení bulavou vodorovně. Tento povel jednak ukončuje platnost znamení *Za mną*, druhak i v jakémkoli jiném případě znamená, že se má celá rota okamžitě zastavit.

Na linii { *Na linii* } - *Porucznik* má bulavu ve výšce pasu, a ukazuje na pravou nebo levou stranu vodorovně. Tento povel znamená, že se má první *Szereg* dorovnat na danou linii, určenou *Porucznikem*. Pro potřebu zápisu tohoto povelu je zde použita značka P-, případně -P.

Pal { *Pal* } - *Porucznik* může tento povel vydat také znamením místo hlasem. Použije jej zejména v okamžiku, kdy velí střelbu celé rotě, například po povelu *Rota, gotuj sie* Provede to tak, že nejdříve dá bulavu svisle nad hlavu, a následně s ní máchne k zemi směrem, kterým má být vedena střelba.

O PROVÁDĚNÍ ÚTOKU

Jakým způsobem se správně nabíjí mušketa, bude zmíněno dále, v této kapitole jsou uvedeny pouze povely při samotném provádění střelby nebo jiném vedení boje.

Před příchodem na bitevní pole jsou obvykle prováděny následující přípravné úkony, které zrychlí práci tvaru po příchodu na pozice.

Odpalaj lont { Zapal doutnák } - Po tomto povelu si střelec odpálí doutnák. Obvykle je ve tvaru určen jedinec, který nese do pole zapálený doutnák již z tábora. Pokud tomu tak není, použije střelec k odpálení doutnáku křesadlo, nebo si doutnák odpálí od příslušníka jiné jednotky.

Anglicky je tento tento úkon zván **Light your matches**, německy pak **Lonte anzünden**.

Proch do lufy { Prach do hlavně } - Zасыпání prachu do hlavně rezervní dávkou prachu je obvykle prováděno již před samotným nástupem na bitevní pole, aby se urychlil proces nabíjení.

Proch na panewke { Prach na pánvičku } - Povel je vydáván v okamžiku, kdy je již zřejmé, že dojde k útoku střelbou.

Ve větších jednotkách, kde je veleno cizí řečí, je obvykle použit pouze jeden povel pro obě předchozí činnosti. Anglicky je tento tento úkon zván **Charge your muskets**, německy pak **Pulver in den Lauf anbringen**.

Místo všech předcházejících povelů může býti vydán i jednoduchý povel *Gotvysie* { Připrav se }, po kterém střelec provádí všechny úkony tak, aby svou mušketu co nejrychleji připravil ke střelbě.

Německy je tento povel vydán pomocí rozkazu **Macht euch Fertig**.

Výjimku tvoří situace, kdy střelec nabíjí za deště. V tom okamžiku nabíjí sám pouze prach do hlavně, a pánvičku podsypává až v okamžiku těsně před střelbou. Zabráni tak zvlhnutí prachu na pánvičce a tím i selhání výstřelu.

Při pohybu v boji střelec v každém volném okamžiku nabíjí svou zbraň, tak aby byl vždy připraven ke střelbě. Povel k nabíjení se tedy při přesunu nedává, a to, že má střelec po přesunu zbraň nabitou, se považuje za samozřejmé. Pokud je zřejmé, že v nejbližší době bude tvar vésti útok střelbou, ověřuje si střelec následující:

- ‡ Má prach v hlavni i na pánvičce, prach z pánvičky se mu nevysypal během přesunu.
- ‡ Má zapálený doutnák.

Rozkazy vydávané v průběhu střelby

Pro velení střelby jsou vydávány následující povely, které si dále přiblížíme níže.

- ‡ Gotuj sie
- ‡ Mierzaj
- ‡ Pal
- ‡ Przerwać ogień*
- ‡ Zawracaj**

Gotuj sie {Ke střelbě připravit} - Střelec sejme mušketu z ramene, ofoukne doutnák, založí ho do kleštiny, vyzkouší a palcem nebo dvěma prsty kryje pánvičku. Takto pak se zbraní v pozici *Broń do gory* čeká na další povel. Aby se zrychlil postup střelby, může být povel *Gotuj sie* vydán pro dvě řady najednou.

Toto se anglicky řekne **Make ready**, německy pak **Macht euch Fertig**.

Je možno veletí také po řadách, tedy například *Pierwy szereg, gotuj sie, Drugy szereg, gotuj sie*, a případně i pro další řady podle toho, která z řad je zrovna připravena ke střelbě.

*Tento povel neodpovídá dobovým manuálům a nenachází se v nich.

**Tento povel není obvykle uváděn jako součást povelů pro střelbu, zde je však uveden, aby byla popsána celá sekvence povelů při vedení střelby.

Mierzaj { *Zamířit* } - Střelec ofoukne doutnák, založí pažbu muškety na rameno a otevírá pánvičku. Je tak zcela připraven k výstřelu, nicméně nesmí vystřelit, dokud není vydán následující povel.

Toto se anglicky řekne **Present**, německy pak **Leget an**.

Pal { *Pal* } - Střelec provádí samotnou střelbu. Pokud se pánvičkový prach neodpálí napoprvé, pokračuje střelec ve snaze o výstřel, dokud není velen následující povel.

Toto se anglicky řekne **Give fire**, německy pak **Gieb Feuer**.

Przerwać ogień { *Přerušit střelbu* } - Po tomto povelu střelec zavírá pánvičku, vyjímá doutnák z kleštiny a drží ho v levé ruce. Tento povel je zařazen zejména kvůli bezpečnosti, a může býti velen v případě potřeby okamžitě po vydání povelu *Pal*, vyskytne-li se v cílovém prostoru nebezpečná situace.

Toto se německy řekne **Feuer Haltet**.

Co se týče ustupování střelců po výstřelu, je toto možné provádět několika způsoby, zejména v závislosti na tom, jaké řazení jednotka využívá. Na následujících stranách je ukázána střelba opořadách, kdy celá řada ustupuje po výstřelu kolem celé jednotky, a střelba samotná je vedena při rozestupu tří stop. Tento způsob je využíván jako primární při střelbě samostatné střelecké sekce v naší jednotce.

Další způsoby, jak je možné ustupovat za řady po střelbě, jsou popsány v navazujících kapitolách.

Zawracaj { *Nazpět* } - Po ukončení střelby provádí celá řada buď *Wlewo zwrot* nebo *W prawo zwrot*, podle toho, na které straně stojí *Szykowy*. Prochází mezerou mezi *Szykowym* a ostatními střelci, obchází za ní stojící řady a vyrovná se do zákrytu za střelce poslední řady.

M M M T Sz

M M M T

M M M T Sz

M M M T

L W W W

V tomto okamžiku druhá řada dostupuje na úroveň *Szykowého*. Ten může při vedení střelby stát na místě, může se ale podle povelů svého nadřízeného důstojníka pohybovat vpřed nebo vzad. Proto jej musí *Towarzyszi* vždy pečlivě sledovat, a vyrovnat s ním své *Szeregy*, to se provádí na povel *Postępy* { *Postoupit* }. Poslední řada se také co nejdříve po příchodu do týlu oddílu obrací, aby stála čelem tam, tam je obráceno čelo celé jednotky.

Sz

M M M T

L W W W

M M M T Sz

T M M M

V okamžiku, kdy se *Szereg* nachází v týlu jednotky, zahajují všichni střelci bez povelu nabíjení. *Towarzysz* může zdůraznit potřebu nabíjení povelom *Laduj*. V okamžiku, kdy střelec dokončil nabíjení, postaví se do pozice *Do gory broń*, a hlásí slovem *Gotów*, že je opět připraven ke střelbě.

Tento postup platí při střelbě po jednotlivých řadách. Pro návrat za řady je kromě obcházení jednotky možné využít i protichod, což používají zejména jednotky cizozemců.

Je také možné velet jednotlivým řadám tak, aby ve stejný okamžik vykonávaly různé povely. Pro střelbu jednotky se třemi řadami pak může být postup pro velení následující:

Pierwe dwa szeregi, gotujcie sie.

Pierwy szereg, mierzaj.

Pierwy szereg, pal.

Pierwy szereg, przerwać ogień.

Pierwy szereg, zawracaj.

Następny szereg, mierzaj.

Ostatni szereg, gotuj sie.

Zde se povel může lišit podle počtu řad jednotky. Pokud je hloubka jednotky větší, je zde veleno *Następny szereg* místo *Ostatni*.

Następny szereg, pal.

Następny szereg, przerwać ogień

Następny szereg, zawracaj.

Ostatni szereg, mierzaj.

Ostatni szereg, pal.

Ostatni szereg, przerwać ogień.

Ostatni szereg, zawracaj.

Takovýto plný tvar každého z povelů se však obvykle nepoužívá. *Porucznik* nebo jiný velitel jednotky může pouze slovy *Pierwy*, *Następny* a *Ostatni* označovat jednotlivé *Szeregy*, a samotné povely pro vedení střelby, tedy *Mierzaj*, *Pal*, *Przerwać ogień* a *Zawracaj*, velí *Szykowsy* nebo *Towarzysz* dané řady.

Pokud je veleno v německém jazyce, zní ýše uvedené povely následujícím způsobem:

Erster zwei glieden, macht euch fertig.

Erster gliede, leget an.

Erster gliede, Gieb Feuer.

Erster gliede, Feuer halten.

Erster gliede, Rück kehrt.

Nächster gliede, leget an.

K palbě se připravuje poslední řada, pro niž je vydán povel:

Letzte gliede, macht euch fertig.

Nächster gliede, Gieb Feuer.

Nächster gliede, Feuer halten.

Nächster gliede, Rück kehrt.

Letzter gliede, leget an.

Letzter gliede, Gieb Feuer.

Letzter gliede, Feuer halten.

Letzter gliede, Rück kehrt.

Střelba na křídle

Obdobným způsobem, jako byla prováděna střelba vpřed z čela jednotky, může být prováděna střelba na křídle, kolmo na směr, ke kterému stojí jednotka čelem. Takto může být vedena střelba jak v okamžiku, kdy jednotka stojí, tak i v případě, kdy se přesunuje vpřed.

Pokud je prováděna střelba a jednotka se nepohybuje, je vykonávání povelů při střelbě téměř totožné, jako by jednotka vedla střelbu po řadách vpřed. Že bude vedena střelba na křídle, poznají střelci tak, že je veleno například *Prawy rzęd, gotuj sie, Szykowy* nastupuje na čelo jednotky před tento zástup a velí *Prawy rzęd, w prawo zwrot*.

M M M T Sz

M M M T

M M M T

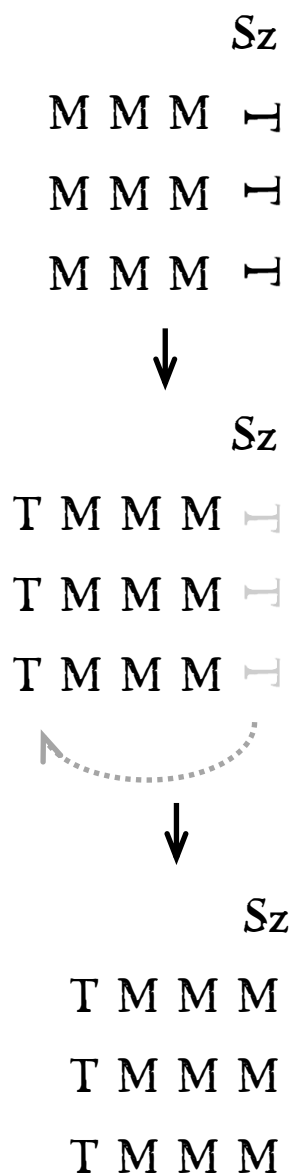
Sz

M M M ⇨

M M M ⇨

M M M ⇨

V této pozici pak zmíněný zástup vykonává vše, jako by prováděl střelbu v řadě. Po výstřelu se pak vrací kolem týlu jednotky na její druhé křídlo, a střelci dalšího zástupu nastupují na jejich místo.

Tento postup pak může být opakován podle potřeby.

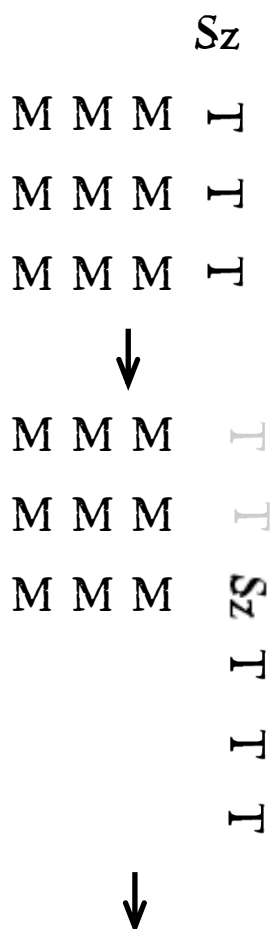
Pokud se jednotka při provádění střelby na křídle pohybuje vpřed, je postup střelby obdobný, nicméně je potřeba přihlídnout k určitým zvláštnostem tohoto způsobu střelby.

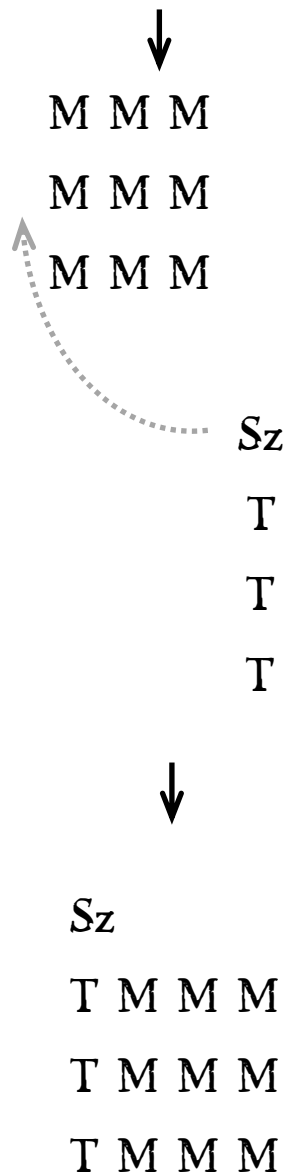
Je možné použít dvou způsobů, jakými se zástup po výstřelu navrácí k ostatním zástupům jednotky, a to podle toho, zda se jednotka pohybuje vpřed pomalu, nebo rychle.

‡ Pomalý pohyb vpřed

V okamžiku, kdy se těleso jednotky pohybuje vpřed pouze pomalým krokem, je možné pouze lehce upravit způsob střelby, užívaný pro střelbu na křídle v okamžiku, kdy jednotka stojí.

Zahájení je totožné, jako u předchozího způsobu střelby. **Szykowy** však zůstává se zástupem, který vede střelbu, a po výstřelu se však tento zástup otočí čelem stejným směrem, jako stojí ostatní střelci jednotky, a **Szykowy** jej okamžitě odvádí na opačné křídlo jednotky.

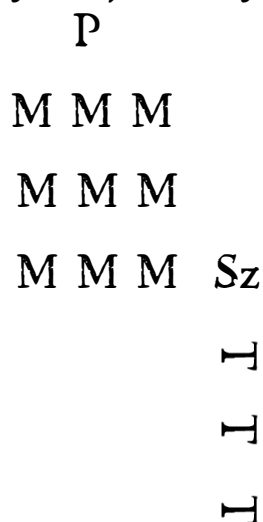

Tento způsob střelby je možné provádět za přítomnosti jednoho *Szykowieho*, jak je to uvedeno výše, nebo dvou *Szykowych*, kteří při zahájení střelby oba stojí na čele jednotky, při střelbě střídavě velí zástupům a odvádějí je zpět k ostatním střelcům, což výrazně zrychlí postup střelby. V okamžiku, kdy se první zástup navrací k ostatním střelcům, může být již následujícímu zástupu veleno **W prawo zwrot**, aby pokračoval ve vedení střelby na křídle.

‡ Rychlý pohyb vpřed

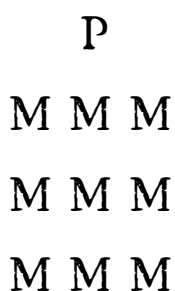
Aby byla jednotka schopna tento způsob střelby provádět, je nezbytná součinnost nejméně dvou důstojníků.

Zahájení je totožné se střelbou u na křídle na místě. Krajiní zástup se obrací, aby se připravil ke střelbě z křídla, zbytek jednotky se však pohybuje vpřed, jak je ukázáno níže.

V této fázi provádí krajiní zástup střelbu, a ostatní střelci jednotky dostupují vpravo tak, aby zaujali stejnou pozici na pravém křídle, jako měla jednotka původně.

Po výstřelu není velení povel *Zawracaj*, a střelci následují svého *Szykowieho*, který zástup vyrovná za druhým krajiním zástupem jednotky na křídle, ze kterého je vedena střelba.

Sz

┌

┌

┌

V tento okamžik pak může velitel jednotky velet následujícímu zástupu, aby se obrátil vpravo . Tento zástup se připraví ke střelbě, a vyčká, dokud na jeho úroveň nedostoupí *Szykowy*, který pak velí další postup střelby.

P

M M M

M M M

M M M

Sz

T ≍

T ≍

T ≍

Následně se po střelbě opakuje dorovnání řad, jak už bylo řečeno dříve. Postup je možné opakovat tolikrát, dokud se všechny zástupy neshromáždí u *Szykowého*, který následně vyrovná celý oddíl na úroveň velitele jednotky.

Pokud je střelba přerušena dříve, vede *Szykowy* všechny zástupy, které stojí za ním, přímo vpřed a na levé křídlo jednotky.

Způsob střelby při španělském řazení

Ve španělském řazení je vzkledem k uspořádání jednotky v Tercii využíván ústup střelců pomocí protichodu, a střelba je tedy vedena na rozestupu šesti stop.

Nejdříve si představíme zjednodušené řazení jednotky ve španělském šiku:

S	Sz	M	M	M	M	M	M	M	M	Sz	S	Ro
S		M	M	M	M	M	M	M	M		S	
S		M	M	P	P	P	P	M	M		S	
S		M	M	P	Ch	D	P	M	M		S	
		M	M	P	P	P	P	M	M			
		M	M	M	M	M	M	M	M			
		M	M	M	M	M	M	M	M			

1. Pro vedení střelby musí nejdříve střelci zvětšit rozestup mezi předními řadami, a to pomocí povelu *Dwa pierwsze szeregi, rozstepić się do przodu*.

S	Sz	M	M	M	M	M	M	M	M	Sz	S	Ro
S											S	
S		M	M	M	M	M	M	M	M		S	
S											S	
		M	M	P	P	P	P	M	M			
		M	M	P	Ch	D	P	M	M			
		M	M	P	P	P	P	M	M			
		M	M	M	M	M	M	M	M			
		M	M	M	M	M	M	M	M			

2. Následně první dvě řady zdvojí zástupy pomocí příkazu *Dwa pierwsze szeregi, dwóicie rzędy w lewo*

S	Sz	M	M	M	M	Sz	S	Ro
S	M	M	M	M	M	S		
S	M	M	M	M	M	S		
S	M	M	M	M	M	S		
M	M	P	P	P	P	M	M	
M	M	P	Ch	D	P	M	M	
M	M	P	P	P	P	M	M	
M	M	M	M	M	M	M	M	
M	M	M	M	M	M	M	M	

3. Nyní jsou střelci v postavení, kdy mohou provádět střelbu protichodem:

S	Sz	M	M	M	M	Sz	S	Ro
S	M	M	M	M	M	M	M	S
S	M	M	M	M	M	M	M	S
S	M	M	M	M	M	M	M	S
M	M	P	P	P	P	M	M	
M	M	P	Ch	D	P	M	M	
M	M	P	P	P	P	M	M	
M	M	M	M	M	M	M	M	
M	M	M	M	M	M	M	M	

Je patrné, že střelbu vedou pouze rady na čele jednotky. Po několika výstřelech je tedy potřeba, aby se změnilo pořadí předních a zadních řad, a všechny spotřebovávaly prach rovnoměrně. To se provede následovně:

1. Návrat střelců předních řad na jejich původní místa:

a) *Dwa pierwsze szeregi, dwoicie szeregi w lewo*

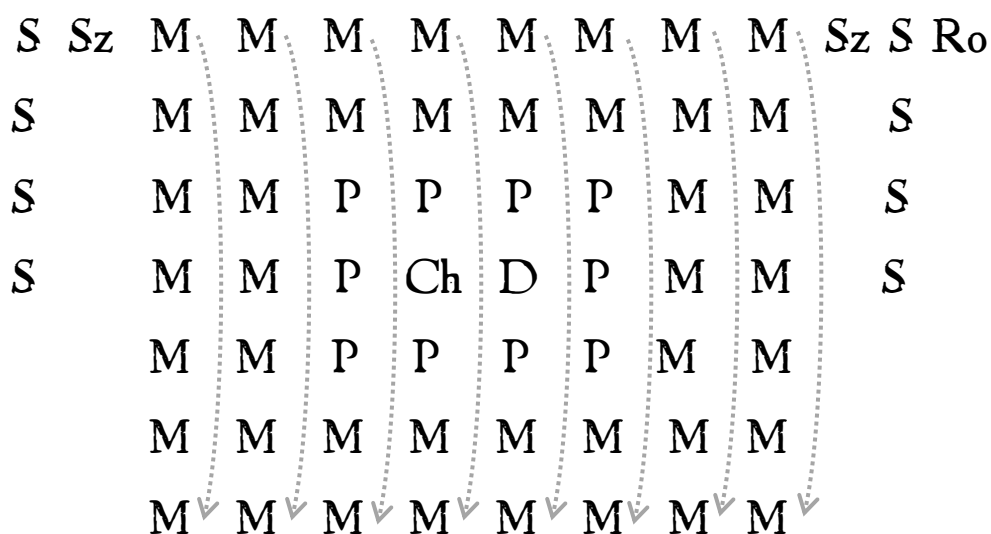
b) *Dwa pierwsze szeregi, łącz do tyłu*

S Sz M M M M M M M M Sz S Ro
S M M M M M M M M S
S M M P P P P M M S
S M M P Ch D P M M S
M M P P P P M M
M M M M M M M M
M M M M M M M M

2. Následně musí být zvětšeny rozestupy mezi všemi zástupy v jednotce, to se provede pomocí rozkazu *Rzędy, rozstąpić się w prawo i w lewo.*

S Sz M M M M M M M M Sz S Ro
S M M M M M M M M S
S M M P P P P M M S
S M M P Ch D P M M S
M M P P P P M M
M M M M M M M M
M M M M M M M M

3. Změna pořadí řad střelců je provedena pomocí protichodu na místě, tedy rozkazem *Kontrmarsz w miejscu*.

Mušketýři stojící na křídlech, kteří se nezapojili do střelby, jsou využíváni zejména jako rezerva, a dale v okamžiku, kdy je vedena střelba na křídle. Vidíme totiž , že tvar jednotky je symetrický, a střelba na křídle může být snadno změněna na střelbu na čele pouze jednoduchým obratem střelců, tedy povely *W prawo* nebo *W lewo zwróć*.

Z předchozího popisu je patrné, že značnou nevýhodou čtvercového uspořádání Tercie představuje možnost zapojení pouze části střelců při střelbě určitým směrem. Od třicátých let XVII století bylo proto řazení Tercie upraveno do podoby více odpovídající holandskému řazení, tedy se střelci stojícími na křídlech jednotky pikénýrů.

Způsoby střelby ve více řadách

V případě, že by střelba po jednotlivých řadách nepostačovala svou razancí k dosažení požadované síly útoku, může velitel přikázat, aby byla vedena střelba ze dvou řad. Toto bylo nejdříve zavedeno ve dvacátých letech ve vojsku Gustava II Adolfa, a následně se tento způsob střelby rozšířil i do dalších armád.

K tomu je potřeba, aby obě přední řady byly připraveny ke střelbě, což velitel přikáže povelom *Pierwe dwa szeregi, gotujcie sie*. Následně může velitel zvolit jeden ze dvou dále popsanych způsobů.

‡ Střelba ze dvou řad se zaklekáváním první řady:

Pierwszy szereg, kłękni { První řada zakleknout } - střelci z první řady zaklekávají na pravé koleno, druhá řada střílí nad jejich hlavami. Střelci z druhé řady se postaví přesně do zákrytu, a poněkud se přiblíží k první řadě, aby ústí jejich mušket byla před hlavami střelců první řady. Následující povely pro vedení střelby, tedy *Mierzay, Pal*, a tak dále, pak vykonávají obě řady současně, bez toho, aby to muselo být zvlášť zmíněno.

‡ Střelba ze tří řad:

Pro střelbu ze tří řad je vhodné, aby mušketyři stáli v zástupech o hloubce šesti řad, a v rozestupu šesti stop.

Při střelbě ze tří řad se nejdříve první tři řady připraví ke střelbě. Následně zamíří, a to tím způsobem, že první řada zakleknou, a druhá řada vykročí pravou nohou vpřed a do strany, aby vedla střelbu mezerou mezi zástupy. Současně s tím se střelci druhé řady nakloní vpřed, aby vedli střelbu z nižší pozice, než obvykle. Třetí řada se pak přiblíží k první řadě, a vede střelbu přes hlavy střelců v první řadě.

Po výstřelu se pak střelci vrátí na svá původní místa a mezerami mezi zástupy prochází druhá trojice střelců. Ta pak zaujme místo na čele jednotky, odkud vede střelbu stejným způsobem jako předchozí tři řady. Pro přehlednost je na následující straně znázorněno, jak se má toto provádět:

1. *Pierwe trzy szeregi, gotujcie sie:*

2. *Pierwe trzy szeregi, mierzajcie:*

M M M M Sz
↗ ↗ ↗ ↗
M M M M
↑ ↑ ↑ ↑
M M M M

M M M M

M M M M

M M M M

M M M M Sz
M M M M
M M M M

M M M M

M M M M

M M M M

Z tohoto postavení je pak vedena střelba. Na povel *Zawracaj* se střelco pouze vrátí do původních rozestupů v řadách a zástupech.

Následně tvarem jednotky prostoupí tři následující řady střelců, a celý postup střelby se opakuje. Řady střelců, které právě vystřelily, mezitím zhazují nabíjení.

M	M	M	M	S_z
M	M	M	M	
M	M	M	M	
M	M	M	M	S_z
M	M	M	M	
M	M	M	M	
M	M	M	M	
M	M	M	M	
M	M	M	M	

M	M	M	M	S_z
	M	M	M	
M	M	M	M	
M	M	M	M	
M	M	M	M	
M	M	M	M	
M	M	M	M	

Pokud má být vedena střelba všemi šesti řadami současně, je provedeno nejdříve zdvojení přední poloviny řad pomocí příkazu *Tylna połowa rzędów, dwoićie szeregi w lewo do przodu*:

M M M M Sz
M M M M
M M M M
M M M M
M M M M
M M M M

MMMMMMMM Sz
MMMMMMMM
MMMMMMMM

Všichni střelci se pak připravují ke střelbě stejným způsobem, jako když vedly střelbu pouze první tři řady:

MMMMMMMM Sz
MMMMMMMM
MMMMMMMM

MMMMMMMM Sz
MMMMMMMM
MMMMMMMM

Následně všichni střelci v jednotce současně vystřelí.

Výše uvedený způsob střelby třemi nebo šesti řadami současně proslavilo vojsko Gustava II Adolfa při svém tažení ve třicátých letech XVII století.

V pozdějších letech byl ve vojsku zaveden také odlišný způsob střelby po více řadách, který spočíval v tom, že byly řady nejdříve zdvojeny, a až pak se přistupovalo ke střelbě.

‡ **Střelba se zdvojením první řady:**

Pierwe dwa szeregi, dwoicie szeregi do strzelania { První dvě řady, zdvojte řady ke střelbě } - Střelci z první řady si zakročí pravou nohou doprava a dozadu, střelci z druhé řady naopak udělají levou nohou dlouhý krok dopředu. Tím dojde k vyrovnání obou řad do jedné a k současnému výstřelu.

M M M T

M M M T

MMMMMTT

Takto zdvojené první řadě je veleno stejně, jako by se jednalo o jedinou řadu.

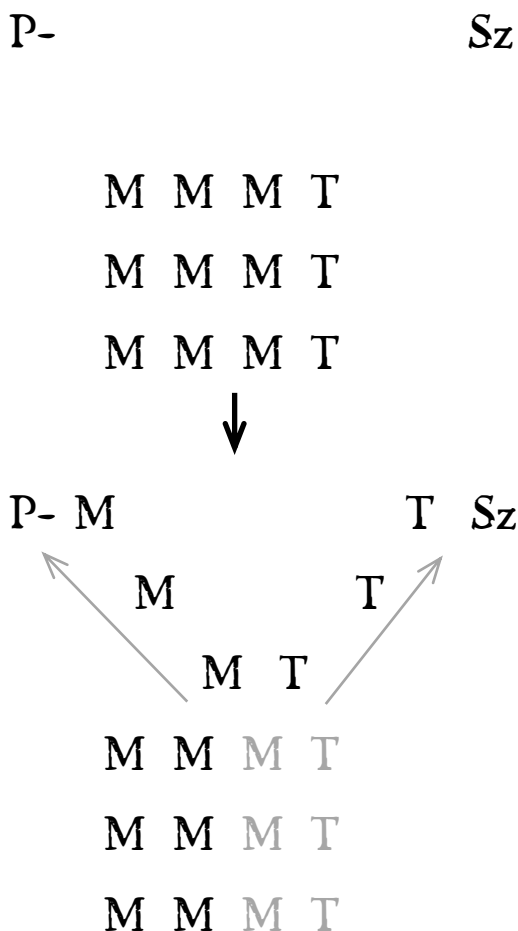
Kombinací obou výše uvedených způsobů je možné vést střelbu ze čtyř nebo i šesti řad současně, kdy je nejdříve provedeno zdvojení příslušných dvojic řad, a následně se postupuje stejně, jako při střelbě dvou nebo tří řad současně.

Střelba ze dvou zástupů směrem vpřed

Pro takovýto způsob vedení střelby je potřeba, aby byl před jednotkou dostatek volného prostoru, a taktéž je potřeba součinnosti nejméně dvou důstojníků.

V prvním kroku se na povel se ke střelbě připraví například dva zástupy pravého křídla jednotky rozkazem *Dwa rzędy prawego skrzydła, gotujcie się*. Současně s tím se důstojníci jednotky rozestaví, aby určili zástupům správné místo pro vedení střelby.

Následuje povel *Dwa rzędy prawego skrzydła, naprzód*, po kterém zástupy, které se připravily, vyrazí vpřed a rozestaví se do tvaru rozevřeného písmene V před čelo jednotky. Přesnou pozici určují důstojníci jednotky, ke kterým tyto zástupy dojdou.

Další povely týkající se střelby

Lont z kurka { Douthák vyjmout } - povel využívaný zejména pokud se po seřazení ke střelbě vyskytne v cílovém prostoru někdo, koho by střelba mohla ohrozit. Pokud po tomto povelu následuje přímo povel *Gotuj sie*, vykonává střelec stejný pohyb zbraní jako při přípravě ke střelbě, ale nezakládá douthák a neotvírá pánvičku.

Anglicky je tento povel vydán rozkazem **Returne your match**, německy pak **Nemet ab die Lonten**.

Armata { Dělo } - Varovný povel, informuje střelce o tom, že v blízkosti je dělo, které je připraveno k výstřelu.

Towarzysze, ile ładunków? { Továři, kolik vám zbývá výstřelů? } - Tento povel použije *Porucznik* nebo *Szykowy*, pakliže chce zjistit, kolik zbývá rotě patron. Vydává tento povel *Towarzyszom*, a ti se pak (každý ve svém *Szeregu*) ptají střelců dotazem *Ile ładunków?* Jakmile znají stav ve svém *Szeregu*, hlásí vždy nejnižší počet a odpovídají svému veliteli například *Pierwszy szereg, dwa!* Nebo *Drugi szereg, cztery!*

Rota, pobierz ładunków { Roto, doplňte si patrony } - Obvykle navazuje na předchozí povel. Při tomto povelu si střelci přerodělí mezi sebou patrony, aby jich měli všichni stejný počet. Také může být použit k tomu, aby si střelci přemístili patrony nesené v brašně do patronašky. Vydává se pokud možno mimo boj, aby střelci při manipulaci s prachem nebyli ohroženi nenadálým útokem.

Povely k útoku na chladnou zbraň

Do szabel { Šavle tas } - Po tomto povelu střelec, nemá-li nabito, vykoná pohyb jako při *Na nas bron*, a tasí svou poboční zbraň. Pokud nemá poboční zbraň přechytává mušketu tak, že ji drží levou rukou za hlaveň, pravou pod zámkovou deskou a pažbou směrem vpřed. Pokud má střelec nabito, povel nevykonává! I po přezbrojení však střelec zůstává na místě a vyčkává na další povel.

Anglicky je tento povel vydán rozkazem **Draw your sabres**, německy pak **Schnallt umb die Säbel**.

Do ataku { Do útoku } - Povel k přechodu do útoku na chladné zbraně. I při provádění útoku na chladné zbraně je střelec povinen neustále držet své místo ve tvaru a pohybovat se podle povelů svého *Towarzysze*. Přední *Szereg* drží zbraně před sebou, tedy šavle s pěstí v úrovni pasu a hrotem ve výši očí, zadní *Szereg* pak má šavle hrotem vpřed, v úrovni očí v mezerách přední řady, aby přední řadu chránil před údery shora.

Pokud je střelec vybaven pouze mušketou, pak stojí-li v předním *Szeregu*, drží mušketu před sebou s botkou pažby v úrovni ramene, v zadním *Szeregu* má pak mušketu napřaženou nad hlavou, aby ztrestal každého odvážlivce, který se příliš přiblíží.

Anglicky je tento povel vydán rozkazem **Charge**, německy pak **Angriff**.

Szable schron { Šavle skryj } - střelec zasune šavli zpět do pochvy, a co nejrychleji se opět připraví ke střelbě.

Anglicky je tento povel vydán rozkazem **Return your sabres**, německy pak **Schnallt ab die Säbel**.

O PŘÍPRAVĚ MUŠKETY I JINÝCH POTŘEB PŘED BOJEM

Střelec se o svou zbraň stará tak, aby byla vždy schopná střelby. Zejména udržuje čistou pánvičku, zátravku a komoru hlavně, zámek funkční a kohout rovný tak, aby doutnák do něj zasunutý dosedal přímo na střed pánvičky.

Před každým nástupem do boje si však střelec vždy ověří, že:

- ‡ Nabíják lze bez obtíží vyjmouti z pažby, ale zároveň po úplném zasunutí v pažbě dobře drží.
- ‡ Pánvička je bez nečistot po předchozí střelbě.
- ‡ Zátravka není ucpaná po předchozí střelbě, a pročistí zátravku jehlou určenou k čištění zátravky.
- ‡ Zejména před ostrou střelbou, ale také kdykoli si není jistý, jestli hlaveň není zanesená, pročistí hlaveň škrabákem.
- ‡ Kryt pánvičky není pokřivený a dobře kryje celou pánvičku. Současně, že je šroub krytu pánvičky dobře utažen, tak aby šla pánvička dobře otevřít, ale aby se neotvírala samovolně ani po úderu pažbou muškety o zem.
- ‡ Má kleštinu kohoutu správně seřízenou na doutnák, který bude v boji používat.

Po ukončení boje střelec v nejkratším možném čase očistí zbraň od nečistot, neboť čím dříve zbraň vyčistí, tím méně práce je k čištění potřeba.

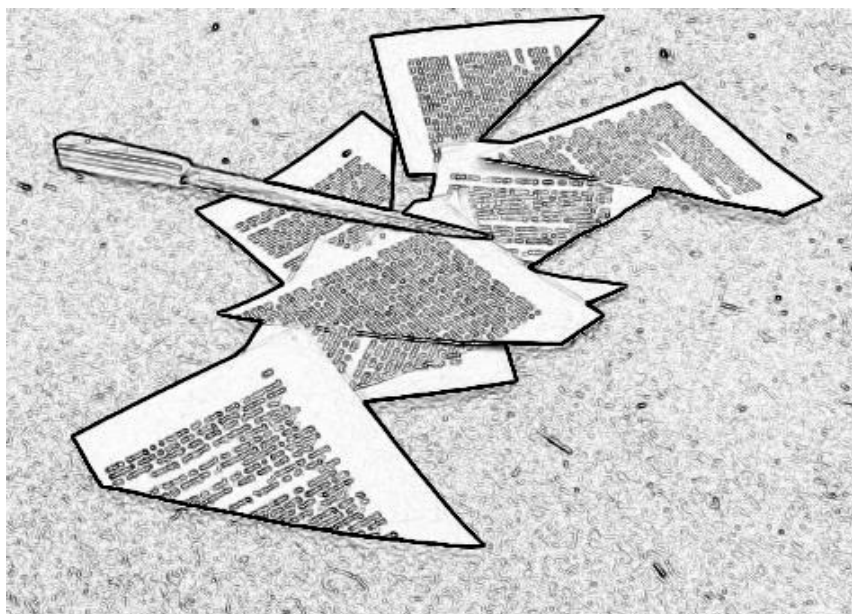
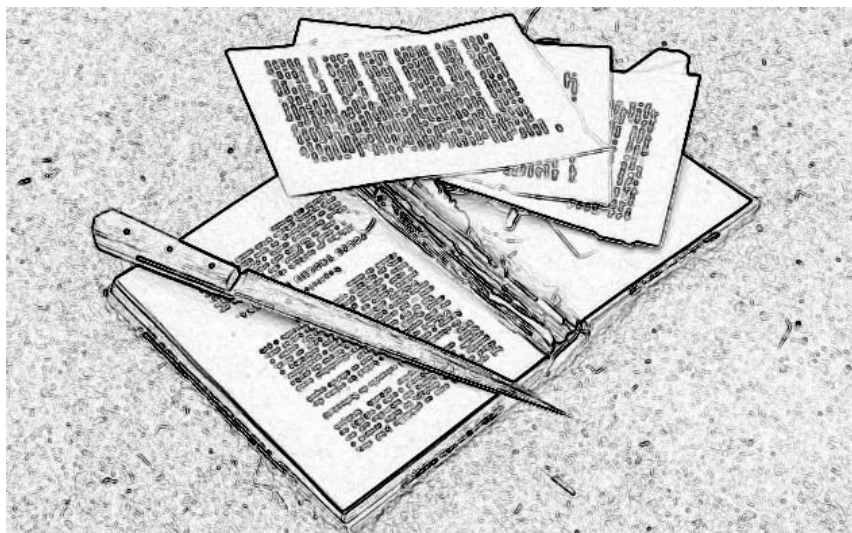
Dále si střelec připraví do malé prachovnice pánvičkový prach. To provede tak, že rozdrtí prach do hlavně v moždíři na jemný prášek. Protože je však jemný pánvičkový prach silně citlivý na vlhkost, dává střelec dobrý pozor, aby mu jemný prach nezvlhнул.

Kterak patrony chystati

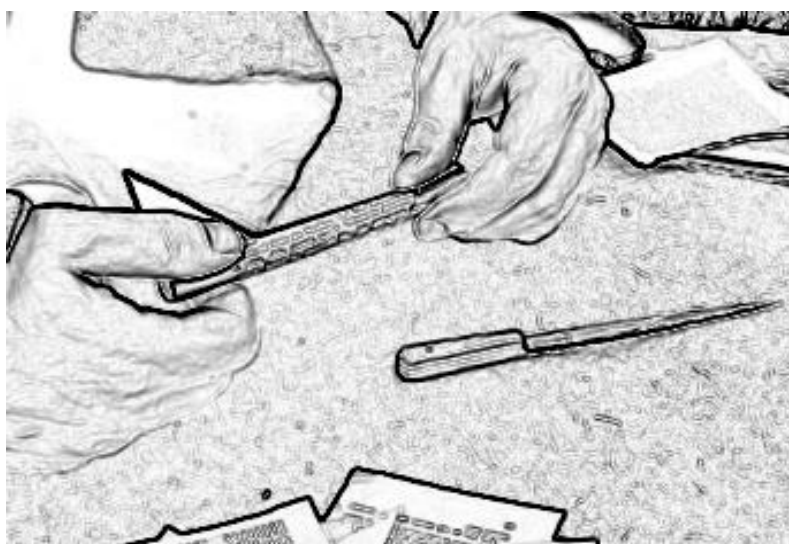
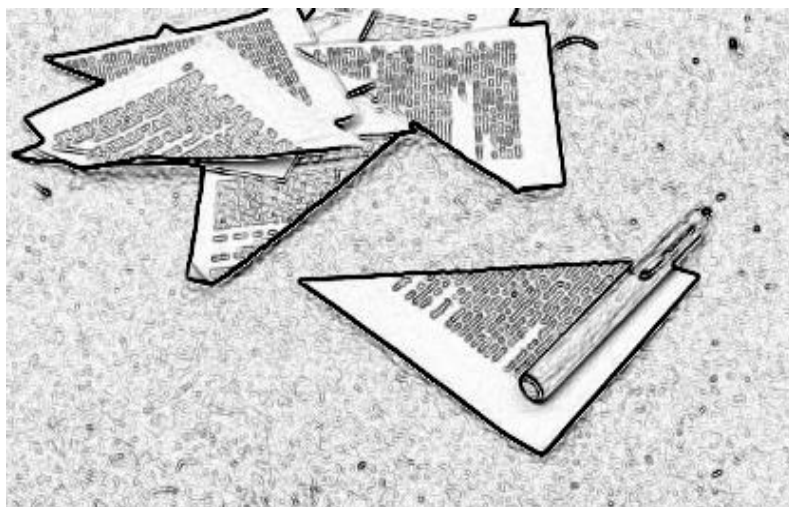
K chystání patron potřebuje střelec následující:

- ‡ Papír na přípravu patron. Velmi se k tomu hodí knihy luterské, neb od jiných odpadlíků a kacírů vzaté.
- ‡ Kulatý špalík správného průměru k navinutí papíru
- ‡ Kule, chystá-li ostré patrony
- ‡ Prach
- ‡ Měrku na prach, kterou si odměří dávku prachu do patrony.

Samotnou výrobu patron zahájí střelec takto. Nejdříve si nařeže stránky z knihy na požadovanou velikost.

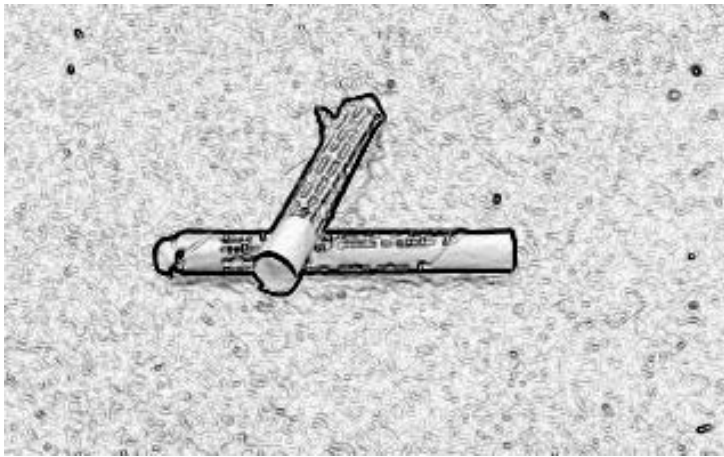
Následně navine pruh papíru tak, aby spirála vzniklá navíjením byla z venku viditelná.

Pak vytvoří dno patrony na té straně, kde je navinuto nejvíce papíru. Díky tomu je pak patrona pevná a prach z ní se dobře sype do hlavně. Papír na dně patrony složí směrem ke středu patrony tak, aby nezvětšil její průměr.

Vytvořené patrony naplní střelec prachem. Pokud vytváří střelec ostré patrony, vkládá se do patrony nejdříve kule, a až pak prach.

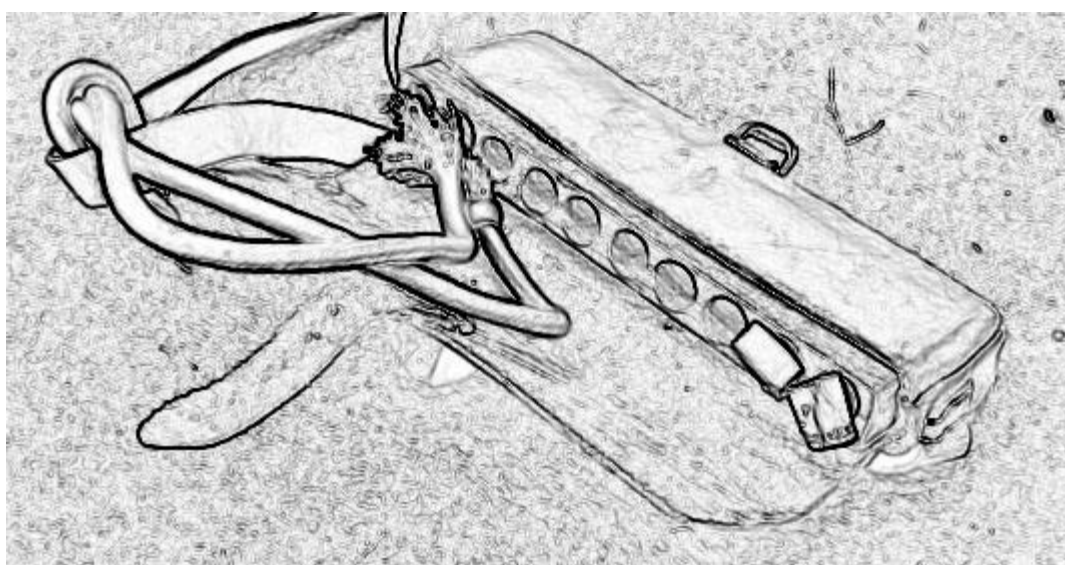

Volný konec patrony střelec několikrát ohne. Ponechá však na patroně dostatek volného místa, aby mohl při střelbě patronu pohodlně ukousnout, bez toho aby natrhl část s prachem.

Hotové patrony si střelec uloží do patronašky, a chrání je před zvlhnutím.

Tak je střelec připraven k boji. Obvyklá zásoba je 10 patron, očekává-li se však delší vedení boje, chystá si střelec záložní patrony, které nese ve střelecké brašně nebo i jinde.

O SPRÁVNÉM NABÍJENÍ MUŠKETY

Jakým způsobem je z muškety vedena střelba, bylo již popsáno výše. Zde bude podrobně rozebrán samotný postup nabíjení, jak jej prováděti rychle a zároveň bezpečně.

Nejdříve provádí střelec odpálení doutnáku. Ten potřebuje určitý čas, aby se na jeho konci vytvořila žhavá špička, proto se tato činnost provádí nejdříve. Doutnák je možné odpáliti buď od jiného doutnáku, nebo křesadlem.

‡ Při odpálení doutnáku je nejvhodnější postup takový, kdy střelec nejdříve zapálí střed doutnáku, a pak žhavou špičkou při současném foukání obkrouží kraj doutnáku. Takto vytvoří i na svém doutnáku velmi rychle žhavou špičku.

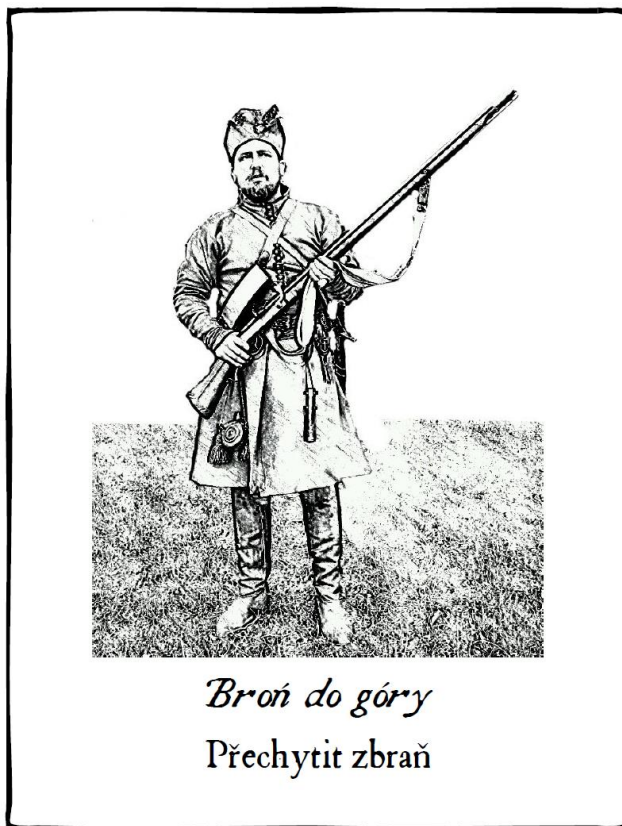
‡ Při použití křesadla je vhodné, pokud má střelcův doutnák již vytvořenou zuhelnatělou špičku. Pokud má střelec doutnák úplně nový, je lepší zachytiti jiskru z křesadla nejdříve do troudu, a až od něj pak odpáliti doutnák. Odpálení doutnáku od troudu je možné provésti stejným způsobem, jako v předchozím případě.

Odpálený doutnák drží střelec v prstech levé ruky, a to tak, že uzel má mezi malíkem a prsteníkem, a volný hořící konec drží mezi ukazovákem a prostředníkem. Délka volného konce by měla býti nejvýše dva palce, jedině tak je možné zacházeti s doutnákem bezpečně.

Důležité je cvičiti nabíjení tak, že střelec v průběhu nabíjení nikdy nepokládá svou pušku na zem, a to z toho důvodu, že musí zvládati nabíjení nejen na místě, ale i za chůze.

Některé pozice jsou označeny *, tyto pozice vykonáváme odlišně, než jak jsou popsány v manuálech Lipowskiego, případně Wallhausena. Je to jednak z toho důvodu, že tyto manuály jsou určen pro střelbu s furketou a bandalírem, a také z důvodu větší bezpečnosti při střelbě.

Předpokládejme pak, že střelec zahajuje nabíjení z pozice *Broń na ramie*. Nejdříve přesune mušketu do pozice *Broń do góry*, a levou rukou drží zbraň v těžišti, tak aby se mu se zbraní dobře manipulovalo. Následně pouští mušketu pravou rukou, a přikládá si ji k pravému boku.

Dále pak pravou rukou otvírá pánvičku, odstraní palcem případné zbytky nečistot po předchozím výstřelu.

Ve Wallhausenově manuálu je popisováno pouze ofouknutí pánvičky, což se nazývá *Pfannen abblaest*, anglicky pak *Blow off your pan*. Bezpečnější je však přesvědčit se přímo dotekem, že v pánvičce nezůstaly hořící zbytky po předchozím výstřelu. Toto je uvedeno například ve Wardově manuálu jako *Cleere your Pan*.

Lipowski popisuje zasypávání pánvičky v pozici, kdy je mušketa položena na furketě, a současně nepředepisuje uzavření pánvičky po výstřelu. Z tohoto důvodu je místo pozice *Muszkiet na prawy bok* prováděn povel *Muszkiet na widelca*, a pozice *Otworz panewke* se vynechává.

Dle Wardova manuálu je naopak uzavření pánvičky po výstřelu prováděno.

Otwor z panewke*
Pánvičku otevřít

Wydrap palcem panewke
Pánvičku očistit

Pokud si je střelec jistý že pánvička neobsahuje zbytky žhavého, nebo naopak zvlhlého prachu, nasype na pánvičku z malé prachovnice vrchovatou dávkou pánvičkového prachu. Když je pánvička plná, zavře ji, a sklepně prach otočením pušky tak, aby se dostal do zátravky.

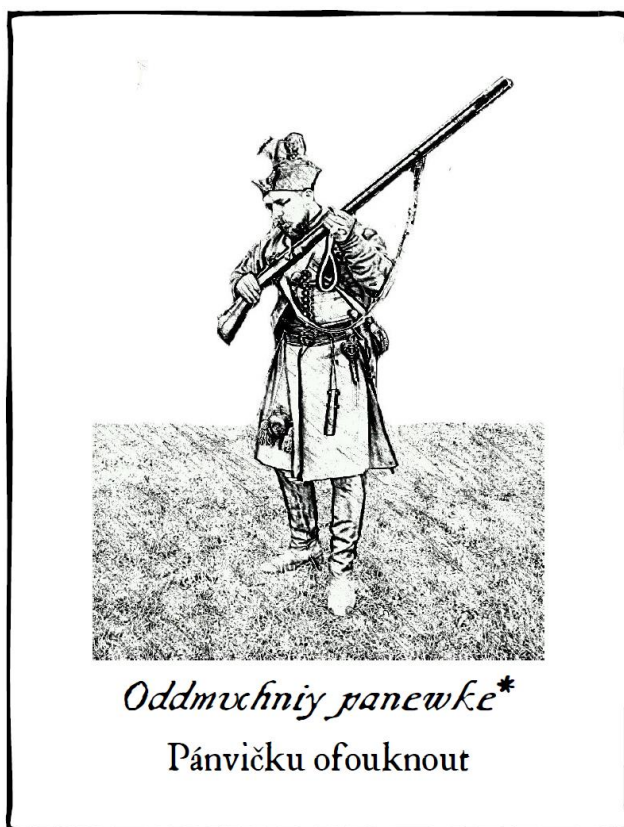
Podsypany
Prach na pánvičku

Zaprzyci panewke
Pánvičku uzavřít

Toto je anglicky nazýváno **Prime your Pan** a **Shut your Pan**, německy pak **Thut Pulver auf die Pfannen** a **Sperret die Pfannen zu**

Pak ofoukne přebytečný prach, a zbytek otře palcem. Následně přenáší pušku na opačnou stranu, pažbou k levému boku. U Lipowskiego tento krok není zařazen, nicméně se pravděpodobně jedná pouze o opomenutí autora, neboť jinak je toto obecně prováděno. Anglicky je tento krok nazýván **Cast off your loose cornes** a **Blow off your loose cornes**, německy pak

Přenesení muškety na levý bok je anglicky označováno **Cast about your musket to your left side**, německy pak **Neben lincken Seiten sincken last**.

Dále střelec otevírá patronašku, vyjímá z ní patronu a ukusuje přečnávající konec.

Při použití apoštol je zařazen pouze krok otevření apoštoly, což se anglicky nazývá **Hand your charge and open it**, německy pak **Thuett Massen duff**.

Dobyway ladunek*

Vyjmi patronu z patronašky

Ugryž ladunek*

Patronu utrhni

Vsypává prach do hlavně, a následně patronu zahazuje. V případě ostré střelby však patronu i s kulí vkládá do hlavně a zatlačí ji dovnitř palcem.

Toto je anglicky nazýváno **Charge your Musket**, případně **Charge with Powder**. Německy se tento krok nabíjení nazývá **Ladet ewer Musket**.

Nabijay prochem

Prach do hlavně

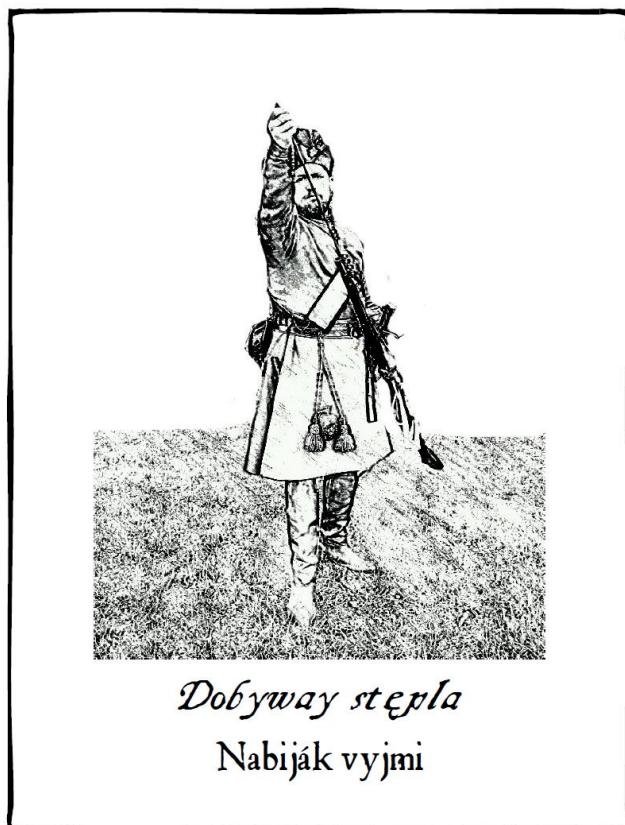

Wyrzuć ladunek*

Patronu odhod'

Následně vyjímá z pažby nabiják. Přechytává nabiják, a v případě potřeby ho zakrátí.

Anglicky se toto nazývá **Draw forth your scowring-sticke** a **Shorten your scowring-sticke**, německy pak **Ziher herauf den Landstecken** a **Fasset kurz den Landstecken**.

Pak střelec zasune zvolna nabiják do hlavně. Drží ho pouze dvěma prsty, a lehce třemi údery udusá dávku prach v hlavni. Vyjímá z hlavně nabiják, přechytává ho a zasouvá ho zpátky do pažby. Ujistí se, že je nabiják zcela zasunutý a nemůže se při střelbě uvolnit.

Anglicky se toto nazývá **Ramme home your charge**, a dále **Withdraw**, **Shorten** a **Returne your scowring-sticke**. Německy jsou pak tyto kroky popsány jako **Stampfft nider das Pulver**, **Fasset kurz den Landstecken** a **Den Landstecken thut wider esn**. Někteří autoři manuálů vyjmenovávají veškeré kroky navrácení nabijáku, někteří pouze jednoduše shrnují všechny tyto činnosti pod jednu pozici navrácení nabijáku.

Przybij proch steplem
Prach udusej

Schowaj stepel
Nabiják skryj

Pak přenáší mušketu opět k pravému boku, a buď ji přechytává pravou rukou do pozice *Broń do góry*, s následným přesunem do pozice *Broń na ramie*, nebo pokračuje v přípravě ke střelbě.

Pokud po nabíjení následuje přesun, dává si střelec pozor na to, že má dobře zapálený doutnák, a také na to, aby se mu do hlavně nedostaly žádné cizí předměty, například hlína při vylézání ze zákopu, a podobně.

Při přesunu s nabitou zbraní střelec neustále udržuje konec doutnáku žhavý a chrání ho před zvlhnutím. V případě, že se blíží situace, kdy může být prováděna střelba, špičku doutnáku ofoukne a tím připraví doutnák ke střelbě.

Takto je mušketa nabita, a současně je možné její bezpečné přenášení. Pakliže se má přistoupit k samotné střelbě, je střelcům velen povel *Gotuj sie*, po kterém střelci provedou všechny úkony, které jsou nezbytné k připravení muškety ke střelbě:

‡ Pakliže střelec držel zbraň v jiné poloze, uchopí ji tak, jak bylo již dříve ukázáno u pozice *Broń do góry*.

‡ Následně střelec uchopí doutnák do své pravé ruky, a ofoukne ho tak, že jej zvedne k ústům, a nenaklání se při tom nad mušketu. Toto je anglicky nazýváno *Draw forth your match* a *Blow your coale*, německy pak *Lonten nehmet in die rechte Handt* a *Lonten ablassett*.

‡ Ofouknutý doutnák založí do kohoutu, a to tak, že ho drží mezi palcem a prostředníkem, a ukazovákem ho zatlačí do kleštiny. Pak palcem a ukazovákem tahem za kohout vyzkouší, jestli doutnák dosedá na střed krytu pánvičky. Pokud ne, upraví usazení doutnáku v kleštině a vyzkouší, že je tento správně založen. Tyto činnosti jsou anglicky označovány jako *Cock your match* a *Try your match*, německy pak *Druckt auff lonten* a *Versucht Lonten*.

‡ Jakmile má založen doutnák, chrání střelec palcem nebo dvěma prsty kryt pánvičky, a čeká na povel k samotné střelbě, zbraň je v poloze *Broń do góry*.

Anglicky je toto označováno jako **Guard your Pan**, německy jako **Deckt die pfannen**.

Při střelbě s puškou, vybavenou kolečkovým zámkem, neprovádí střelec pozice *Fasvy lont w kvrek* a *Oddmchniy lont*. Na místo toho tam, kde se jinak provádí *Fasvy lont w kvrek*, provádí střelec natahování kolečkového zámku, a tam kde střelec vybavený puškou s doutnákovým zámkem provádí *Oddmchniy lont*, přiklápí kohout nad pánvičku.

V okamžiku, kdy přijde povel *Mierzay*, ofoukne střelec žhavou špičku doutnáku, aby zajistil rychlé odpálení pánvičkového prachu, následně opírá pažbu své pušky o hrudník a otevírá kryt pánvičky.

Oddmuchiuy lont
Doutnák ofouknout

Mierzay
Ke střelbě připravit

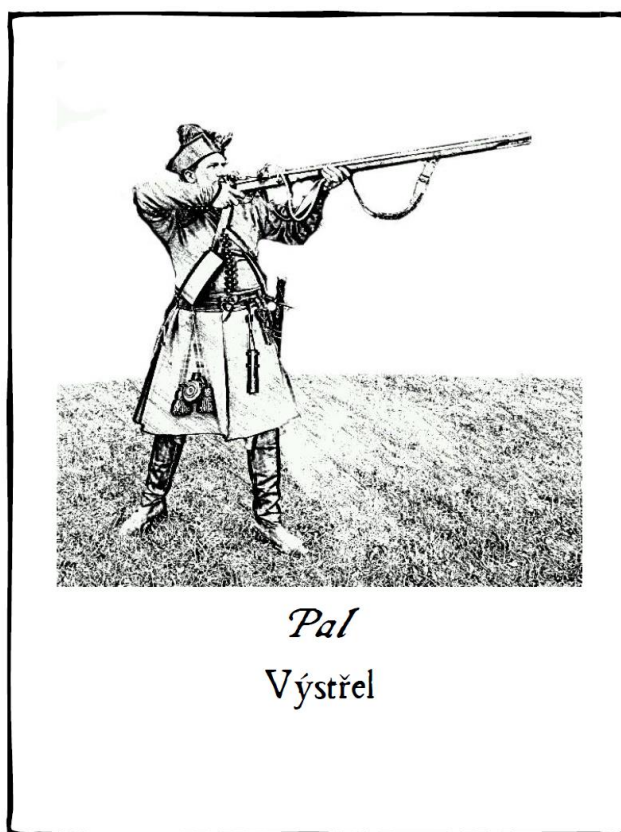
Otworz panewke
Pánvičku otevřít

V dobových manuálech je obvykle otevření pánvičky zařazeno ještě před zaoložení muškety do ramene. Pro zvýšení bezpečnosti jsou však zde tyto dva kroky přehozeny, neboť při založené mušketě již náhodný výstřel neohrozí střelce.

Anglicky je tato fáze střelby popsána kroky **Blow the asheds from your Coale, Present breast high a Open your Pan**, což je německy **Blaset ab Lonten und Lege an a Pannen affnet**.

Před výstřelem střelec nikdy nezavírá oči, ale naopak neustále pozoruje podél hlavně svou zbraň, aby viděl zásleh při výstřelu, a to jak z pánvičky, tak z hlavně. Jedině to mu totiž dává jistotu, že zbraň opravdu vystřelila.

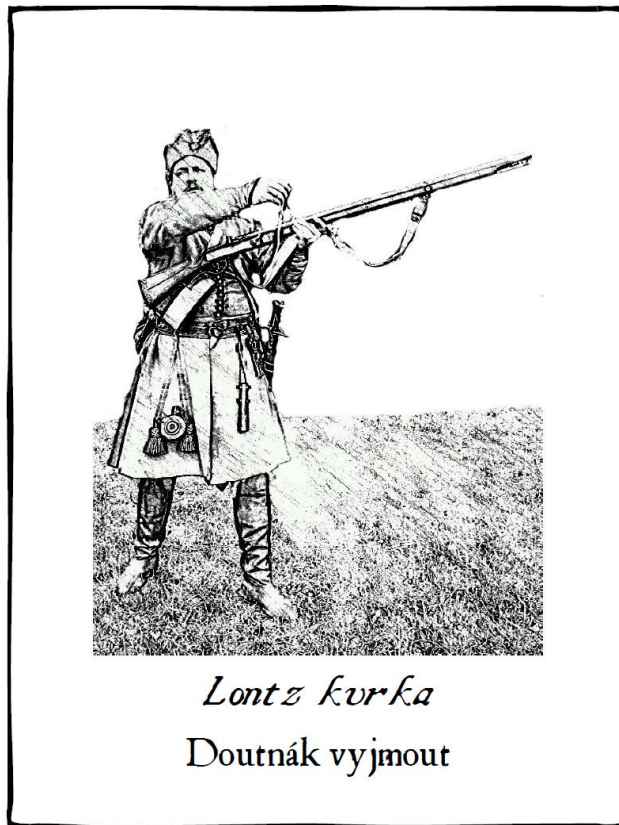
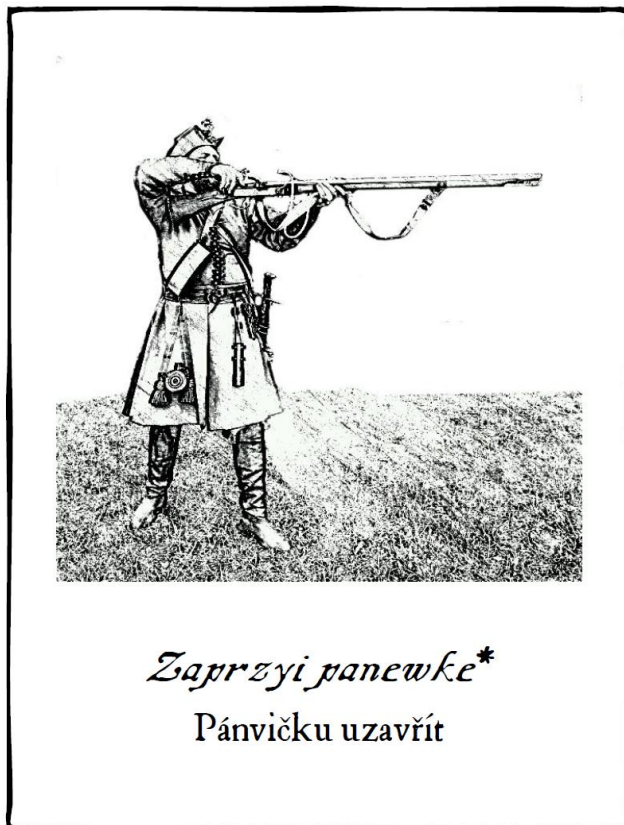
Velitel *Szeregu* (*Szykowy*, případně *Towarzysz* nebo jím určený zástupce) pak vydá povel *Pal!* Na tento povel stiskne střelec spoušť zbraně a střílí. Pokud výstřel neproběhne okamžitě, pokouší se o výstřel do té doby, než zazní povel *Przerwać Ogień*.

Povel k výstřelu je anglicky vydán pomocí slov **Give fire**, německy pak povelem **Gieb Feuer**.

Střelec nemačká spoušť své zbraně zbytečně rychle, ale nechá doutnák pomalu dosednouti na pánvičkový prach. Díky tomu snižuje šanci, že se mu žhavá špička doutnáku odlomí nebo zadusí, a výstřel selže. Pokud výstřel nevyjde při prvním stisku spouště, snaží se střelec o výstřel opakovaně, dokud neuslyší následující povel *Przerwać Ogień*.

V okamžiku, kdy zazní povel *Przerwać Ogień*, střelec přerušuje střelbu, a to nezávisle na jejím výsledku. Jedním pohybem pravé ruky zavírá pánvičku, vyjímá pravou rukou doutnák z kohoutu, a vkládá ho mezi prsty levé ruky.

Oproti dobovým manuálům je zde opět přehozena fáze vyjmutí doutnáku a uzavření pánvičky. Při selhání výstřelu se může stát, že ke vznícení prachu dojde až při uzavření pánvičky, což při vyjmutém doutnáku může znamenat, že mušketa již není pevně zapřena v rameni a pánvička může směřovat proti obličejí střelce.

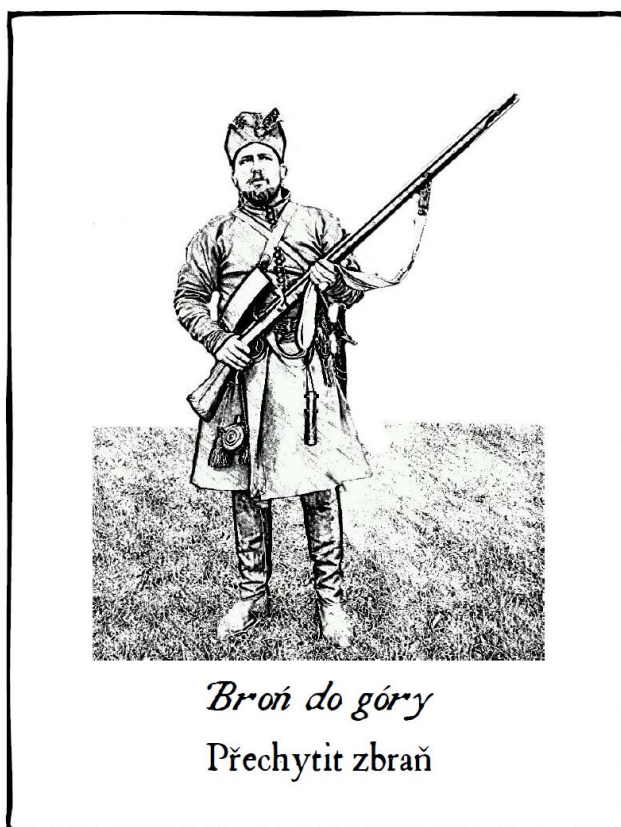
Anglicky jsou tyto kroky nazývány **Uncocke and Returne your Match a Shut your Pan**, německy pak **Nemet ab die Lonten a Sperret die Pfannen zu**.

Ještě před samotné uzavření pánvičky může být zařazeno očištění pánvičky po výstřelu, což se anglicky nazývá **Cleere your Pan**, toto je však možné provádět pouze při úspěšném výstřelu.

V některých dobových manuálech byla pánvička ponechávána otevřená, aby byl urychlen postup nabíjení, nicméně na úkor bezpečnosti střelce.

Uzavření pánvičky je zde zařazeno z toho důvodu, aby střelec prováděl stejné pohyby při úspěšném, i při neúspěšném výstřelu. V případě selhání odpalu pánvičkového prachu zůstává tento na pánvičce, nicméně může vlivem zpoždění vzplanout i později, když již střelec přerušil střelbu. Uzavřením pánvičky je pak výrazně sníženo riziko popálení jak střelce samotného, tak i okolo stojících střelců.

Po výstřelu se střelec navrací do pozice *Broń do góry*, a vyčkává na povel *Zawracaj*, na který odchází do týlu jednotky, jak to již bylo ukázáno výše.

Postup při selhání výstřelu

Výše jsme předpokládali, že výstřel proběhl úspěšně. Pokud střelci selhal výstřel, při prvním pokusu o nový výstřel pouze vymění pánvičkový prach (pozice *Otworz panewke*, *Wydrap palcem panewke*, *Podsypruy* a *Zaprzyci panewke*), dává však pozor, aby nenabil další dávku prachu do hlavně. Přitom však musí zachovat svou pozici ve tvaru a i jinak vykonává všechny pohyby stejně, jako ostatní střelci.

V okamžiku, kdy střelec výměnou pánvičkového prachu nedosáhl úspěšného výstřelu, pročistí jehlou zátravku své zbraně, a nasype na pánvičku novou dávku prachu. Takto může býti odstraněna většina selhání při střelbě.

V případě, že by ani po pročištění zátravky nedošlo k úspěšnému výstřelu, je již obtížné v poli pušku zprovoznit. Střelec se může pokusit vyklepat z hlavní prach, a nabíjákem si ověřit, že je hlaveň prázdná. Pak může opakovati celý postup nabíjení. Pokud se ale vysypání prachu nezdaří, nelze s puškou dále střílet. Střelec ji však musí neustále považovati za nabitou, neboť ke zpožděnému výstřelu může dojít i po velmi dlouhé době.

Důležitým pravidlem je, že i pokud střelec není schopen řádného výstřelu, provádí všechny pohyby spojené s nabíjením stejně jako ostatní střelci jeho *Szeregu*, až na sypání prachu do hlavní a pohyby s tím spojené. Zejména pak vykovává veškeré pohyby při samotné střelbě, tedy to, co se provádí při povelch *Gotuj sie, Mierzay a Pal*, aby protivník nepoznal, že střelec není schopen výstřelu, a měl tak jednotku v patřičném respektu.

Takto tedy probíhá střelba z pušky. Střelec nesmí být překvapen tím, že při spolupráci s jinými regimenty je rotě veleno v řeči odlišné od jeho mateřštiny. Veškeré pohyby vykonávané při střelbě jsou totiž totožné s těmi, jaké vykonávají cizozemci, a zná-li je střelec dobře, brzy pochopí, co jiný regiment na daný povel vykonává. Současně však platí, že se střelec vždy řídí zejména povely svého *Szykowego a Towarzysze*, který mu povely udílí, a který díky svým zkušenostem zná i způsoby velení v cizozemských regimentech.

O VOJENSKÝCH ŘÁDECH JEDNOTKY

V této části jsou zmíněny veškeré řády, tak jak byly určeny hejtmanem všech polských vojsk, aby byly vždy a bez výhrad dodržovány. Dále pak jsou zde uvedeny tresty, jež může každý vojenský starší využít k trestání jemu podřízených vojáků.

Řády a nařízení

Obecná nařízení

1. Každý člen jednotky, nezávisle na postavení, je povinen dodržovat všechny články těchto řádů, pod ně se vlastní rukou podepsat a tím stvrdit, že jich bude poslušen za každých okolností.
2. Kdo bez vážného důvodu odepře službu v jednotce, pakliže je to *Towarzysz*, přijde o svůj *Szereg*, a jestli je to střelec, bude potrestání ponecháno na vůli jeho *Towarzysze*. Kdo odpírá službu dlouhodobě, bude zbaven svých práv v rámci jednotky.
3. V okamžiku, kdy některý z členů jednotky způsobí škodu, ať již na zdraví nebo majetku jiného člena jednotky nebo i třetí osoby, okamžitě o tom spraví velitele. Dále pak, pokud je způsobená škoda vzniklá neúmyslně, podílí se na náhradě této škody všichni členové jednotky rovným dílem.
4. Každý střelec má právo, pakliže se mu nedostává vlastní výstroje, požádat o zapůjčení této ze skladů jednotky. Totéž platí, pokud střelec nemá stan neb další náležitosti nezbytné pro službu v poli.
5. Je povinností velitele jednotky svolat jednou ročně sněm, na kterém jsou schvalovány zásadní věci dotýkající se chodu jednotky. Je právem každého střelce se tohoto sněmu účastnit, pro *Towarzysze* a další vojenské starší je pak účast povinností. Je také právem každého střelce odvolat se do tohoto sněmu, pokud by jakákoli jeho věc nebyla velitelem jednotky uspokojivě vyřízena.

Vojenské řády platné pro službu v poli:

6. Jest povinností každého střelce poslouchat povelů svého *Towarzysze*, a také kohokoli jiného, kdo je jeho představeným v rámci jednotky. Stejně tak je povinností *Towarzysz* poslouchat povelů *Porucznika* jednotky a dalších vojenských starších.
7. Jest zakázáno poslouchat příkazů jakéhokoli jiného velitele neb vojáka, tohoto je potřeba vždy odkázat na *Porucznika* neb jiného velitele jednotky.
8. Jest povinností každého střelce zdržet se jakýchkoli hovorů v jednotce, je-li tato nastoupena nebo seřazena k boji, namísto toho tento bedlivě vyčkává a naslouchá povelům svých představených, aby je mohl rychle a pečlivě vykonat.
9. Jest povinností každého střelce zdržet se konzumace alkoholických nápojů, a to nejméně od půlnoci každého dne před bitvou a v den bitevní po celou dobu, kdy může být prováděna bojová činnost, tedy obvykle až do svolení představeného jednotky.
10. Jest zakázáno narušit jakkoli tvar jednotky, a to zejména z důvodu zbabělosti před nepřítelem. Střelec, který se toho dopustí, bude přísně potrestán. Ještě přísněji bude potrestán vojenský starší, dopustí-li se téhož.
11. Pakliže je potřeba pomoci zraněnému spolubojovníkovi, nebo vykonat jinou nezbytnou činnost narušující tvar jednotky, je toto možné pouze se svolením *Porucznika*.
12. Jest povinností každého střelce znát a správně provádět veškeré pohyby nezbytné k obsluze jeho zbraně, provádět správně střelbu na povel svých nadřízených a i jinak se pohybovat ve tvaru tak, jak to jeho nadřízení od něj očekávají.
13. Pakliže některý ze střelců zahájí neb bude provádět střelbu, aniž by k tomu dostal rozkaz, bude přísně potrestán.

Vojenské řády platné pro pobyt v táboře

14. Střelec je povinen v táboře stejně jako na tažení poslouchat svých nadřízených, plnit jejich rozkazy a neprotivit se jejich vůli.

15. Jest povinností *Poručníka* ustavit v táboře stráž, a to alespoň dvoučlennou, je-li to možné. Tato stráž má pak za povinnost dohlížet na všechny věci v táboře, aby nedošlo k jejich odcizení nebo poškození (například vlivem deště). Povinností stráže je také dávat pozor na oheň, je-li v táboře, a dbát aby se tento nedopatřením nerozšířil. Není dovoleno využít členy stráže k jakékoli jiné činnosti, leda na výslovné svolení *Poručníka*.
16. Povinností *Poručníka* je také určit střídání stráží, tedy kdo koho na stráži nahradí, a za jak dlouho. Povinností stráže je pak neopustit své stanoviště do okamžiku, než bude tato vystřídána. Opuštěním stanoviště stejně jako nenastoupením do stráže s dotyčný střelec dopouští přečinu a bude potrestán podle vůle *Poručníka*.
17. Další s povinností stráže, stejně tak jako kohokoli jiného v táboře, je dbát, aby zástava jednotky byla vždy vztyčená. Pakliže kdokoli spatří, že je zástava na zemi neb je její důstojnost jinak narušená, okamžitě zjedná nápravu.

Vojenské tresty

Pakliže se kdokoli proviní proti těmto řádům, je právem a povinností jeho nadřízených přivést provinilce ke zodpovědnosti za jeho provinění.

Trest hlídkou mimo pořadí

‡ *Porucznik* neb jakýkoli jiný důstojník může přikázat střelci neb *Towarzyszi*, aby zůstal na hlídce déle než jak bylo dříve smluveno, nebo aby měl hlídku mimo pořadí.

‡ V případě většího provinění může *Porucznik* přikázat provinilci, aby tento zůstal v táboře na hlídce v okamžiku, kdy ostatní vykonávají své povinnosti v poli.

Trest táborovými pracemi

‡ *Porucznik* neb jakýkoli jiný důstojník může přikázat střelci neb *Towarzyszi*, aby v době svého volna a místo něj vykonával práce nezbytné pro chod tábora, například nošení vody, sekání dřeva, a podobně.

Další tresty

‡ *Porucznik* může v případě potřeby zvolit i jakýkoli jiný trest, který svou povahou odpovídá provinění.

Takto tedy cvičení střelecká, jakož i pohyby střelců po poli bitevním spolu s veškerými dalšími náležitostmi nezbytnými pro správný výkon služby vojenské, v rámci svých skromných znalostí popsal a dle poznámek svých velitelů opravil Andrzej Goblowski.

Dne dvanáctého měsíce Července, léta Páně 1618, vydání osmé.

PŘÍLOHA I

aneb výslovnost povelů a slov polských v řeči české:

Armata - Armata

Bacznóś - Bačnoš

Broń do góry - Broň do gury

Do ataku - Do ataku

Do nogi broń - Do nogy broň

Do przodu - Do přodu

Do tyłu - Do tylu

Do szabel - Do šabel

Dobывай ладunek - Dobyvaj ladunek

Dobывай стepla - Dobyvaj stempla

Dwa szeregy, zbiórka - Dva šeregy, zbjurka

Dwa rzędy, zbiórka - Dva řendy, zbjurka

Drugi - Drugi

Dwoiće - Dvojče

Fasuj lont w kurek - Fasuj lont v kurek

Gotuj sie - Gotuj še

Chorąży - Choronžy

Ile ładunków - Ile ladunkuf

Kroki - Kroky

Kroków - Krokuv

Kontrmarsz - Kontrmarš

Łącz - Lonč

Lont z kurka - Lont z kurka

Mierzaj - Mieřaj

Muszkiet na lewy bok - Muškjet na levý bok

Muszkiet na prawy bok - Muškjet na pravý bok

Muszkiet na widelca - Muškjet na videlca

Na linii - Na liniji

Na pas broń - Na pas broň

Na ramie broń - Na ramje broň
Nabijaj prochem - Nabijaj prochem
Naprzud - Napřud
Następny - Nastempny
Oboźny - Obóžny
Oddmuchił lont - Oddmuchňy lont
Oddmuchił panewke - Oddmuchňy panevke
Odpalaj lont - Odpalaj lont
Odstęp - Odstemp
Ogień ciągły - Ogjeň čongly
Ostatni - Ostatňy
Otworzył panewke - Otvoř panevke
Pał - Pal
Palec na panewke - Palec na panevke
Pierwszy szereg, klękni - Pjervšy šereg, klenkni
Pobierz - Pobjeř
Podsypuj - Podsypuj
Połączył - Polončyč
Porucznik - Poručnik
Przerwać ogień - Přervac ogjeň
Prezentuj - Prezentuj
Przybij proch stemplem - Přybij proch stemplem
Przykroć stempel - Přykroč stempel
Przypatrz do panewki - Přypatř do panevki
Proch do lufy - Proch do lufy
Proch na panewke - Proch na panevke
Przerwać Ognia - Přervac ogňa
Rota - Rota
Równać rzędy - Ruvnač řendy
Równać szereg - Ruvnač šereg
Rozstąpić się - Rozstempič še
Rzęd - Řend
Schovaj stempel - Schovaj stempel

Skrzydło - Skřídlo
Spocznij - Spočnij
Stać - Stač
Stawcie się - Stavče še
Strażnik - Stražnik
Strzelania - Střelaňja
Szable schron - Šable schroň
Szereg - Šereg
Szybciej - Šybcej
Szykowy - Šykovy
Towarzysz - Tovařyš
Trzeci - Třečy
Ugryź ładunek - Ugryž ladunek
Wlewo kręć - vlevo krenč
Wlewo zwrot - Vlevo zvrot
W miejscu - V mjejsču
W prawo kręć - Vpravo krenč
W prawo zwrot - Vpravo zvrot
W tył zwrot - V tyl zvrot
Wydrap palcem panewke - Vydrap palcem panevke
Wyrzuci ładunek - Vyřuč ladunek
Za mną - Za mnou
Zawracaj - Zavrcaj
Zaprzęci panewke - Zapři panevke
Zbiórka - Zbjurka
Zwolnij - Zvolnij

PŘÍLOHA II

aneb výslovnost povelů a slov německých v řeči české, spolu s jejich významy:

Abstand (odstup) = ap-stant

Corporal (desátník) = kor-po-rál

Doppelirt (zdvojit) = dop-lírt

Euch (vy, také se - například ve významu vraťte se) = ojch

Ewre (vaše) = o-j(e)-re (e v prostřední slabice je velmi nevýrazné)

Fähnderich (praporečník) = fén-(d)rich

Feldweibel (seržant) = feld-vé-bl

Gieb Feuer (vystřelte) = gíb fojr

Glied (řada) = glíd

Glieder (řady) = glíd-r

Hauptmann (kapitán) = haupt-man

Halben (polovina) = hal-ben

Haltet (zastavte se) = hal-tet

Hinthen (týl) = hin-tn

Herstelltet euch (vraťte se, kde jste byli) = her-štelt ojch

Langsam (pomaleji) = lan-zám

Leget an (zamiřte/zvedněte zbraň) = legt an

Leutenant (poručík) = loj-te-nant

Lincks (vlevo) = links

Mit (s, ve významu s čím) = mit

Marschirend (pochodujte/procházejte) = ma-ší-rent

mit ewre Gliedern (skrže zástupy) = mit ojere glídern

mit ewre Reigen (skrže řady) = mit ojere rajgen

Macht euch fertig (připravte se ke střelbě) = macht ojch fertig

Mit halben Gliedern (S polovinou řad) = mit halben glídern

Mit halben Reigen (S polovinou zástupů) = mit halben rajgen

Öffnet (rozevřít) = of-net

Recht (vyrovnat) = recht

Rechts (vpravo) = rechc

Reige (zástup) = raj-ge

Reigen (zástupy) = raj-gen

Schließt (srazit) = šlíst

Schneller (rychleji) = šne-lr

Schwenckt (otočte) = švenkt

Umb - (v bok) = um

Umbkehrt - (čelem vzad) = um-kert

von hinthen zu - (zepředu vzad) = fon hintn zu

von vornen zu - (zezadu vpřed) = fon vornn zu

PŘÍLOHA III

aneb výslovnost povelů a slov španělských v řeči české, spolu s jejich významy:

Voces de Mando - povely vydávané hlasem

A las armas (a las armas) - Do zbraně

Marchen (marćen) - Pochodovat

Formen de tantos por hileras (Formen de tantos por ileras) - Vyrovnat se do řady

Arbolar (arbolar) - Zbraň na rameno

Silencio (silenfio) - Pozor

A la derecha (a la dereća) - Vpravo v bok

A la izquierda (a la izquierda) - Vlevo v bok

Media vuelta a la derecha (media vuelta a la dereća) - Čelem vzad za pravým ramenem

Id a la izquierda (id a la izquierda) - Rozestoupit se v řadě vlevo

Rehaganse (reaganse) - vraťte se zpět

Hileras, mitad de la derecha, media vuelta a la derecha (ileras, mitad de la dereća, media vuelta a la dereća) - Pravá polovina zástupů, vpravo v bok

Hileras mitad de la izquierda, media vuelta a la derecha (ileras mitad de la izquierda, media vuelta a la dereća) - Levá polovina zástupů, vlevo v bok

Mitad de las hileras, abran opuestas (Mitad de las ileras, avran opuestas) - Polovina zástupů, obraťte se na opačnou stranu.

Observen las distancias (observe las distancias) - Vyrovnat rozestupy

Derribar picas (en la suelo) (derribar pikas (en la suelo)) - Odložte píky (v průběhu pochodu)

Calar picas (kalar pikas) - Píky k boji (proti pěchotě)

Ocupar las distancias de pelea (okupar las distancias de pelea) - Zaujmout rozestup k boji (zmenšit rozestupy)

Dar la carga (dar la karga) - Do útoku

Afianzad - Píky k boji (proti jíзде)

Circulo - Kruh (vytvořte kruh kolem praporečníka a hudebníků)

Detener - Zastavte se

Retiro - Ústup